A NYELVEK VILÁGÁBÓL • WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU

ÁRA: 250 FT

Édes Anyanyelvünk

4. NYELVÉSZTÁBOR
Sátoraljaújhely–Széphalom,
2017. június 21–25.

2017. JÚNIUS XXXIX. ÉVF. 3. SZÁM

Tóth István:
Szent László szobra Nagyváradon

ÉÁ

A TARTALOMBÓL:

Tőkés László és Szőcs Géza köszöntője az 51. magyar nyelv hetén

Balázs Géza: Csíksomlyói passió 2.0

Minya Károly: Nyelvművelés 3.0

Balogh Judit: Személyes is, birtokos is

Kiss Gábor és Temesi Viola a Tinta Könyvkiadóról

Grétsy László: Hány szó van nyelvünkben?

Büky László: *Elejbe* a litánián

Emlékezés Szent László királyra

És: események, könyvek, nyelvi rejtvények

Arany, reformáció, Szent László

200 Folytatódik az Arany-év. 2017. február 21-én az Anyanyelvápolók Szövetsége Beke József Arany-szótárának bemutatásával és emléküléssel emlékezett a 200 éve született költőre. Az egyik előadás írott változatát ebben a számunkban közöljük (Áldott Arany-kor). A 4. nyelvésztáborban, június 24-én Aranyra hangolva címmel lesz esszékonferencia.

500 A reformáció 500. évfordulójához kapcsolódó előadások hangoztak el 2017. április 25-én az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által szervezett 51. magyar nyelv hete megnyitóján a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen. Az ünnepség két megnyitóbeszédét ebben a számunkban közöljük.

940 Az idei egyben Szent László-év is, a „lovagkirály" trónra lépésének 940., szentté avatásának 825. évfordulója alkalmából. Már júniusban lesznek rendezvények, például zarándoklat Nagyváradra. Október 6-án pedig ugyancsak Nagyváradon szervez Szent László-emlékülést a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.

Tóth István (1861. november 9., Szombathely – 1934. december 12., Budapest). Szobrász.

Eleinte édesapja asztalosműhelyében dolgozott, részt vett a régi városháza és megyeháza belső famunkáinak készítésében. Majd 1882 és 1889 között Bécsben elvégezte a Művészeti Akadémiát. Hazatérve budapesti műtermében alkotta meg szobrait, domborműveit, kisplasztikáit.

A maga korában ismert és elismert művész volt, az egyik legjelesebb képviselője a neobarokk, historizáló stílusnak. Nevét Fadrusz Jánossal, Zala Györggyel vagy Strobl Alajossal együtt szokták emlegetni. Mivel leginkább az egyháztól kapott fontos megbízásokat, 1945 után méltatlanul elfeledték.

Szobrainak jó része ma is látható a köztereken. Több is megtalálható Nagyváradon, Szombathelyen, Budapesten a Parlament épületében és annak külső részén. Az ő alkotása a Halászbástyán Hunyadi János alakja és a Budai Vár tövében álló Polipölő is. Domborművei díszítik a Magyar Nemzeti Bank homlokzatát, és számtalan síremléket ő készített a Kerepesi temetőben. Az ő munkája a szentesi Kossuth-szobor is. Legtöbb művével a szegedi dóm büszkélkedhet, ahol 140 alkotás fűződik a nevéhez.

Az volt a kívánsága, hogy szülővárosában, Szombathelyen temessék el, ahol ma utca is viseli Tóth István nevét.

TARTALOM

Tőkés László köszöntője 3

Szőcs Géza köszöntője 4

Balázs Géza: Csíksomlyói passió 2.0 5

Balogh Judit: Személyes is, birtokos is. 6

Kemény Gábor: Új szavakat tanulok. *Újdonász. Külügyér* 7

Grétsy László: Hány szó van nyelvünkben? 8

Büky László: *Elejbe* a litánián 9

Kulcsár István: Nem kell más, csak egy albérlet. . 10

Elek Lenke: *Nagyon nagy a baj* 10

Balázs Géza: Áldott Arany-kor... 11

Grétsy László, Málnási Ferenc: Emlékezés Szent László királyra. 12

A Tinta… **Kiss Gábor**t és **Temesi Violá**t kérdezi **Balázs Géza**. 13

Berg Éva Mária: Félperces: a kor igénye, egyúttal nőiesen érzékeny nyelvi forma 14

Minya Károly: Nyelvművelés 3.0. 15

Harmati-Pap Veronika: Tér és idő a nyelvben és az elmében 16

Sz. Tóth Gyula: Nyelvész hétmérföldes csizmában 17

Horváth László: *Újratöltve* – másképpen 18

Minya Károly (összeállította): www.manyszi.hu . . 19

Hírek – tudósítások 20–21

Pontozó 22

Keresztrejtvény 23

Új szavak, kifejezések (95.) 23

K. G.: Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek 24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben.
Szakmai támogatók:
Magyar Nyelvtudományi Társaság,
MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottság,
Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport.
Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége
Felelős kiadó: Juhász Judit
Felelős szerkesztő: Grétsy László
Szerkesztőség: Balázs Géza balazsge@due.hu, Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com, Bobák-Hajdu Tímea (titkár) ea.szerkesztoseg@gmail.com
Szerkesztőbizottság:
Balázs Géza, Grétsy László,
Heltainé Nagy Erzsébet,
Juhász Judit, Kemény Gábor
A szerkesztőség címe:
1053 Budapest, Károlyi u. 16.
Honlap: www.anyanyelvapolo.hu
(vagy: www.anyanyelvápoló.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu, ea.szerkesztoseg@gmail.com
A szerkesztőség csak a megrendelt írásokért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, nem küldünk vissza.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.
E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu
Fax: 303-3440
Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.
Ára: 250 Ft.
Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.
Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1053 Budapest, Károlyi u. 16.
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula
Lapunk kiadását
az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia,
a Consequit Csoport,
a Magyar Fejlesztési Bank
segíti.
ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)
Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.
Nyomás: mond*AT* Kft.

51. magyar nyelv hete, Nagyvárad, 2017. április 25.

Tőkés László köszöntője

A Partiumi Keresztény Egyetem alapítói nevében örömmel és elégtétellel köszöntöm Önöket, és mondok köszönetet azért, hogy éppen itt, Nagyváradon nyitják meg a magyar nyelv hetét, fél évszázad után első ízben Magyarország határain túl. Az Anyanyelvápolók Szövetsége mellett külön is köszöntöm az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségét megalakulásának jeles 25. évfordulóján. A Bolyai Tudományegyetem felszámolását követő időszakban elsőként létrejött és akkreditált romániai magyar egyetemünk, a Partiumi Keresztény Egyetem kivételes megtiszteltetésnek tartja, hogy nyelvtudós vendégtanára, Balázs Géza alelnök úr hathatós közreműködésével házigazdája lehet rangos tanácskozásunknak. Kazinczy Ferenc és Arany János szülőföldjén, a 200 esztendeje született költőfejedelmünkről elnevezett egyetemi kollégium szomszédságában, a nevezetes Váradi Bibliával a kezünkben kívánunk mi is méltóképpen hozzájárulni az 500 éves reformáció jubileumának a megünnepléséhez, valamint a reformáció anyanyelvi örökségének az értékeléséhez és éltetéséhez. Legutóbb 2009-ben, a magyar nyelv évében nyílott alkalmunk hasonló anyanyelvi és nyelvtudományi események és ünnepi alkalmak megrendezésére, amikor is Érsemjén nagy szülöttjének az emlékéve keretében – egyebek mellett – Kazinczy-emlékkonferenciát tartottunk, emléktáblát állítottunk, és a Kazinczy Ferenc Társaság közreműködésével, Fehér József és Kováts Dániel szerkesztésében egy Kazinczy-breviáriumot adtunk ki.

Miért ez a nagy öröm, minek szól az édes anyanyelvünk iránti szentséges elköteleződésünk, miért valóságos ünnep számunkra, valahányszor a magyar nyelv ügye kerül figyelmünk központjába? A herderi jóslat és a nemzethalál víziójának már-már filozófiai elvontságán túlmenően kisebbségi létünk kényszerű meghatározottságában keresendő erre a kérdésre a válasz. „Dúlt otthonom rég összedőlt, / Kifordult alólam a föld” – írja Wass Albert, aki „láthatatlan lobogó” gyanánt az isteni Ige rangjára emeli „utolsó jussát, a Szót”, melyről vallásos áhítattal szól: „Ereklyém. Kincsem. Fegyverem. / Magasra tartom s lengetem. […] kitűzöm fent az ormokon, / s a csillagoknak meglobogtatom.” Történelmünk és kisebbségi sorsunk végzetes veszteségei közepette számunkra a szó szoros értelmében vett valósággá vált az a közismert irodalmi textus, hogy: „nyelvében él a nemzet”.

Az önmagában igencsak fájdalmas hétköznapi nyelvromlás a külhoni magyarok számára: csekélység. Erdély, a süllyedő Atlantisz népe számára az anyanyelv több ennél: élet-halál kérdés.

Múlt szombaton egy walesi európai képviselő volt a vendégünk Székelyudvarhelyen. Ők már szinte teljesen elveszítették a nyelvüket. Igaz ugyanakkor, hogy enélkül is erős és autonóm az önazonosság-tudatuk. Éppen ezért aligha értik meg azt az anyanyelvi politikai diskurzust, mely az Erdélyi Magyar Néppárt kongresszusán hangzott feléjük a tiltakozás erejével.

„Isten megtanult magyarul” – olvassuk nagy erdélyi költőnk versében. A magyar bibliafordítás rendkívüli értékét kifejező megfogalmazásban anyanyelvünk istenes – transzcendentális – dimenziót nyer. A teremtő és a Krisztusban testté lett Ige magát az életet és a feltámadást jelenti számunkra. Anyanyelvünknek ez a szakralitása kölcsönöz neki olyan jelentőséget, amelyhez foghatóval talán csak az Ószövetség népének szent könyve iránti tisztelete esetében találkozhatunk.

A reformáció – konferenciájuk tárgyát képező – nyelvi hatásai vonatkozásában külhoni magyarságunk, de végső soron egész megcsonkított nemzeti közösségünk számára ezt jelenti, de ha nem így volna, akkor hadd jelentse ezt Sylvester János Új Testamentuma (1541), Károlyi Gáspár Vizsolyi (1590), Köleséri Sámuel és Szenczi Kertész Ábrahám Váradi (1661), valamint Misztótfalusi Kis Miklós Aranyas (1685) Bibliája!

Erdélyi fiataljaink a márciusi Aranka György Nyelvművelő Versenyen anyanyelvünk „versben bujdosó” gazdagságát tárták elénk. A magyar igékkel ékes reformáció esztendejében „a szántóföldben elrejtett kincshez” (Mt 13,44) hasonlóan a Szent Bibliában is találjuk meg és vegyük birtokba anyanyelvünk „napfényre hozott kincseit”!

Ezzel a jókívánsággal kérem Isten áldását a magyar nyelv 51. hetére és nagyváradi tanácskozásukra!

Az 51. magyar nyelv hete – először a nyelvhét történetében – a határon túl, Nagyváradon nyílt meg 2017. április 25-én. A rendezvényt a Partiumi Keresztény Egyetem fogadta be, ahol az egyetem elnöke, Tőkés László és Pálfi József rektor, a magyar kormány részéről Szőcs Géza miniszterelnöki főtanácsadó, a PEN Club elnöke köszöntötte a résztvevőket. A nyelvhetet Juhász Judit, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke nyitotta meg. A nyelvhét központi témájában (az 500 éves reformáció hatása a magyar nyelvre) előadást tartott Balázs Géza, Karácsony Fanni, Pomozi Péter, Pölcz Ádám Budapestről, Vitéz Ferenc Debrecenből, Máthé Dénes Kolozsvárról, Pletl Rita Marosvásárhelyről. (Képek: *Manyszi*)

Szőcs Géza köszöntője

Terveztem, hogy magammal hozok ide egy terméket, de közben megsavanyodott. Ezt a terméket kefirnek nevezik. A kefir romlandó, éppen ezért igen fontos ismeret, hogy meddig fogyasztható, hogy mikortól nem tanácsos belekóstolni. Képzelhető a meglepetésem, amikor azt olvasom a januárban vásárolt dobozon, hogy a szavatosság lejárta tizenkettedik hó, vagyis december hónap második.

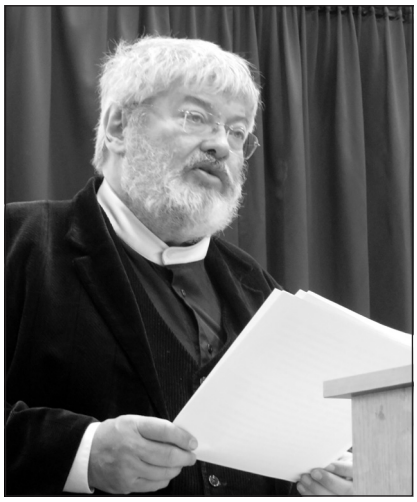

Ez rekord – morfondíroztam magamban –, vajon mi az ördögöt tehettek ebbe a dobozba, ami tizenegy hónapig eláll. Vagy vajon tavaly decemberről volna szó? Nem. Az évjelzetből világosan kiderült, hogy 2017-ről beszélünk. Ekkor tűnt fel, hogy az évjelzetet a keltezés végére helyezték. És megfordították a magyar észjárásnak megfelelő egész logikát. Vagyis a 12.02. nem azt jelenti náluk, hogy december 2., hanem hogy február 12. És ezután jön, hogy 2017.

Apróság – legyinthetnénk. Csakhogy ez a kis merénylet szembemegy nyelvünk természetével, azzal a szellemmel, amely meghatározza belső fogalomszemléletét és koordináta-rendszerét. Ellentétes az embert a térben és időben elhelyező elveinkkel, mentális rendszereink architektúrájával, fogalmi megközelítésünk saját, más nyelvekétől különböző filozófiájával. Ez nemcsak mentális kérdés, ez agresszió nyelvi identitásunk ellen.

A magyar szemlélet ugyanis mindig a nagy egész felől, az általános felől közelít a rész, a kisebb, a partikuláris felé. Előbb a nagy egységet, az évet határozzuk meg, aztán a hónapot, legvégül a napot. Szemléletünk szerint a családnév van elöl, ezt követi a személynév. Miközben vannak népek, amelyek hagyományosan a házszámmal kezdik a címzést, ezt követi az utcanév, majd a város és az ország. Más népek pedig azt, hogy huszonöt, úgy mondják, hogy öt-és-húsz, elöl az öt, fünf-und-zwanzig.

Talán a világ dolgainak elrendezését szolgáló nyelvi ösztön teszi sikeressé világszerte a magyar informatikusokat, talán e marsbeli hírű nyelv használata volt nagy fizikusaink egyik titka. Sikereikhez persze igen sok minden szükséges volt – de mégis. Az ember nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy nyelvünk meggyötrése, legbelső mechanizmusainak erőszakos megváltoztatása sokkal kártékonyabb, mint néhány idegen szó beemelése a szótárunkba. Amúgy, ha már itt tartunk, még a *sparhert* szó is elviselhetőbb, mint a gyomnövényként elburjánzó *egyenlőre* szóalak, amely már politikusok szájából is hallható.

Visszatérve a nyelvi logikákhoz, ezen belül a magyar nyelvre jellemző szemlélethez:

A világ fejlődése nekünk adott igazat. A postai elosztó rendszerek nem a házszám felől indulnak el megtalálni a címzettet. Amióta hosszú névsorokra és lajstromokra van szükség, nagy mennyiségű információ gyors áttekintésére, a lexikonok sem a tudósok keresztnevét írják előre, hanem a vezetéknevüket, amely mögé odaszúrnak egy vesszőt. Lincoln, vessző, Abraham. Nem mintha az olvasó nem értené meg magától is, kicsoda az a Lincoln Ábrahám vagy Liszt Ferenc.

A gyártókat törvény kötelezi arra, hogy a Magyarországon forgalmazott termékeken magyarul is fel legyen tüntetve az árucikk neve. Most itt abba a kérdésbe ütközünk, saját nyelvűnek minősül-e a keltezés mint olyan. Amit a kefires dobozon láttunk, az ellentétes nyelvünk szellemével és gyakorlatával. Ha engem kérdeznek, ezt pökhendiségnek, gőgnek, otrombaságnak, gyarmattartói dölyfnek, útszéli arroganciának tartom. Ugyan mennyibe kerülne magyar észjárás szerint átállítani a keltező automatát, amelyet amúgy is naponta átállítanak.

Éppen ezért arra törekszem, hogy csak olyan árut vásároljak, (és itt hadd nyissak egy zárójelt: nemcsak a kefires dobozokon érhető tetten ez az agresszió, hanem sajnos a szokás kezd elharapózni, zárójel bezárva:) egyszóval, igyekszem csak olyan árut vásárolni, amelynek csomagolásán a szavatosság az évszámmal kezdődik és a nappal végződik. Nem szólítok fel vagy kérek fel bárkit is, hogy ugyanígy járjon el, de meggyőződésem, hogy az egyetlen, amiből ezek értenek, az a profitkockázat. Ha egy napon arra figyelnek fel, hogy egyetlen doboz kefirjüket sem vásárolta meg senki, el fognak töprengeni a magyar nyelv természetén.

Mert ha ez így megy tovább, a majmolás, a más nyelvi filozófiák szolgai átvétele elvezethet oda, hogy majd minálunk is, a mi lexikonjainkban is megjelennek az említett önvesszőzéses formák. Miért ne, ha a nagyvilágban ez a szokásos. És János Arany és Mihály Vörösmarty forogni fog a sírjában, amikor először fogják kinyomtatni magyar lexikonban vagy tankönyvben azt, hogy Arany, vessző, János.

Pedig az aranyvessző, az aranyág mítoszi emlék. De hagyjuk ezt meg a mitológiáknak.

Hogy ne csak rossz hírrel szolgáljak, hadd osszam meg a jelenlevőkkel azt az élményemet, hogy nemrégen egy több mint négy és fél évszázaddal ezelőtt írott drámát láthattam színpadon. Magyar drámáról van szó. Bornemisza Péter Elektrája remek rendezésben, az óbudai Tér-Színházban látható, de most mint nyelvemlékre hivatkozom rá – ha ugyan nem félrevezető ez a szó egy erőteljesen jelen idejű dologgal kapcsolatban. Mert hiszen épp az volt az élményem, mennyire érthető, élvezhető, megélhető, mennyire mai, mennyire jelen idejű mindaz, ami a színpadon elhangzik – egyébként NEM Móricz Zsigmond átírásában. Nem. Bornemisza és Heltai Gáspár nyelvezete azzal az elemi erővel hat, minden beavatkozás nélkül, ami az ősállatok, a kősziklák, a gleccserek ereje, a monumentalitás érintése. Ez felemelő, ez ígéretes, ez önbizalommal tölt el bennünket nyelvünk jövőjével kapcsolatban.

Most tehát, e mai napon, örüljünk annak, hogy ennyi jeles társunk érez magában erőt és késztetést, tenni valamit nyelvünkért, összefogva másokkal. Hogy nyelvünk felől elhárítsuk a romlás, a karaktervesztés, az elszemélytelenedés fenyegetését.

Miért érdekes?

Csíksomlyói passió 2.0

Jézus, szenvedéstörténet, megváltás. Hömpölyög szöveg, zene, tánc a színpadon, ott ülnek a nézők is; öncélú formabontásnak gondolom, de hát végül is ugyanazon a színpadon vagyunk, egy darabban játszunk: színészek és nézők, sőt az első sorban ülők egyúttal az utolsó vacsora asztalánál foglalnak helyet, s a darab végi jelenetben megkínálják őket friss kenyérrel. „Méltán mondatol rózsának, / Paradicsom fájának, / Élő kenyér hajójának, / Evezők csillagának" (Mennyország királynéja – népének). A passiójáték népi műfaj, a nép játssza. A csíksomlyói ferences iskoladrámák egyszer már megihlették a színházat (Csíksomlyói passió, Balogh Elemér és Kerényi Imre, Várszínház, 1981). Most újra. 2017-ben megszületett a Csíksomlyói passió 2.0.

„Összebeszélés"

A darab a rendező, Vidnyánszky Attila víziója, s felépítése, megvalósítása beleillik abba az új, kissé karneválos-forgatagos, egyszerre minden érzékre hatni törekvő, több műfajt keverő stílusba, mellyel az igazgató-rendező új típusú színházat kíván teremteni. A Csíksomlyói passió esetében ez a következő. Vissza a forrásokhoz, a 18. századi iskoladrámákhoz, átszőve Szőcs Géza Passió (1991) című megrázó darabjával, mely a korunkbeli utalások finom hálózatát adja, frissítve Berecz András tréfás anekdotáival, élénkítve vérpezsdítő tánccal (Magyar Nemzeti Táncegyüttes, koreográfus: Zsuráfszky Zoltán). Az ismert bibliai történet az újabb passióban jelenetenként új életre kel: Égi pör, Főpapok tanácsa, Jézus a földön, Olajfák hegye, Júdás, az utolsó vacsora, Pilátus, a tömeg, Szűz Mária, keresztre feszítés… A színháznak élményt kell adnia és az átélést szolgálnia. Minden szereplő szinte végig a színpadon, előtérben és háttérben, váltakoznak a fő- és mellékszereplők, mindenkinek jut egy jelenet, folyamatosan egymásba játszik Jézus drámája és annak értelmezései, történelem és jelen. Ami a legjobban tetszik: zene és nyelv összekapcsolása. A magyar nemzeti ébredés legfontosabb törekvése volt a színház: a magyar nyelvű színház! Fontos a sokszínű színház és színházi nyelv! Ez a 18. századi népnyelvet tükröző színpadi nyelv mélyről és ismerősen jön, fölfrissít, megfürdet. Egybejátszik a kissé naiv, archaikus iskoladrámák nyelve az ezt költői magasságokba emelő költői nyelvvel és a 20. század végi archaizáló mesenyelvvel. Erő van abban a nyelvben, melynek ilyen múltja van, erő van abban a színházban, amely erre képes. Még a bennünk élő mozgás, tánc felélesztésére is. Vidnyánszky rendezéseit jellemzi az ún. összebeszélés, a mondatok kavarodása:

PÉTER Nyomorú, gyáván hunyász...
HANG Te Péter, mi is az, hogy hunyász? (nevetés)
HANG Barabás, Barabás!
MÁRIA MAGDOLNA Uram, ne hagyj el! hol vannak, akikkel csodát tett?
LÁZÁR Beteg vagyok!
HANG Fe-szítsd meg! Fe-szítsd meg! Halál reá! Halál reá! (a tömeg is ismétli)
PÉTER A város pusztul, durva, idegen nép / Tiporja el arany vetésidet.
JÉZUS Márpedig egy közületek ma elárul engem!
ANNÁS A hatalma honnan való?
PÉTER Szétbomlik a rend, senki nem parancsol…
JÁNOS Még egy kis ideig közöttetek volt a világosság, azután rátok borult a sötétség.

(Részlet a 7. jelenetből: A tömeg)

Mi az, hogy nyomorú, mi az, hogy hunyász? A nézők nagy része fel sem fogja, hogy finom utalás van itt Az ember tragédiájára:

Péter apostol: Te nyomorú faj! – gyáva nemzedék, / Míg a szerencse mosolyog feletted, / Mint napsugárban a légy, szemtelen, / Istent, erényt gúnyolva taposó. / De hogyha a vész ajtódon kopog, / Ha Istennek hatalmas ujja érint, / Gyáván hunyász, rútúl kétségb'eső.

Folklór, irodalom, áthallások

Tanulmányainkból ismerjük első verses nyelvemlékünket, az 1300 körül keletkezett Ómagyar Mária-siralmat. Most meg is szólal Szűz Mária (Tóth Auguszta) elcsukló hangján: Ó én ézes urodum. / Eggyen egy fiodum! Emlékszem nyelvtörténet órákra, hogy mennyire át lehetett éreztetni velünk, s nekünk tanítványainkkal az anya fájdalmát fia elvesztésekor: Kegyüggyetük fiomnak... Vitatkozás Jézus utolsó szavain, kit tudja jobban? Méné, Tekel, Ufárszin (megszámláltattál és híjával találtattál). Dehogyis: Éli, Éli, lamma sabachtáni (Atyám, Atyám, miért hagytál el engem). Azt is mondta, hogy szomjúhozom. Szerintem azt mondta: Atyám, a te kezedbe teszem le az én lelkemet. János: Én ott voltam, hallottam, az volt az utolsó szava: Elvégeztetett. Mária Magdolna: Én meg úgy, hogy azt mondja: Megváltottalak, neveden neveztelek, enyém vagy.

Elhangzik a magyar biblikus folklór egyik legnagyszerűbb emléke, az Arany Miatyánk (Jézusnak anyjától való elbúcsúzása; Tóth Auguszta és Berettyán Nándor lírai jelenete), moldvai népdalok (A harag napja leszen; Mária-altató), de egy-egy Babits- (Golgotai csárda), Ady- (Régi énekek ekhója) és Arany János-idézet is. Nem lenne 21. századi a darab, ha nem lenne benne irónia: Vas szögeket tessék! (zsibárus) Itt metafizikai szerepekről van szó (Pilátus szerepében a kicsit „szupersztárosra" vett Olt Tamás). Megszökött a hitközség pénzével (tömeg). Hogy működik ez a dolog ezzel a váltással, megváltással? (zsibárus) Számos mondat visszhangzik a darabban, és még sokáig bennünk. (Mária a Szentlélekhez:) Miért is volt erre szükség? (János, Berettyán Sándor:) Kis ideig közöttünk volt a világosság, és most ránk borult a sötétség. És a gyermek kiáltozása: Édesanyám! A vándor, narrátor szerepében Berecz András meséli el a drámát, olykor a túlélést segítő tréfa eszközeivel. Mondja az ördögnek: No immá hagyj békimet, a második részben még valami hasznomot veszik tám… Na menjünk, menegessünk szépen!

Arany Miatyánk (részlet)

„Virágvasárnapján / mit fogsz tenni, Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?" – „Akkor, Anyám, / király leszek, A Jeruzsálembe bémenek."

„Hát, nagyhetfőn / mit fogsz tenni? Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?" – „Akkor, Anyám, / beteg leszek, A templomba nem mehetek."

„Hát, nagykedden / mit fogsz tenni? Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?" – „Akkor, Anyám, / vándorolok, – Az utcákon / le s feljárok." (…)

„Hát, nagypénteken / mit fogsz tenni? Szent Fiam, mit fogsz szenvedni?" – „Akkor, Anyám, / egy keresztre – fel leszek én / majd feszítvel. (…) Húsvét után / ötven napra, Piros pünkösd hajnalára, Eküdöm a / Vigasztalót, A fejérszínű Galambot. Pünközsd után nyócvan napra, Nagyboldogasszony / napjára, / Felviszlek a / mennyországba, Az örökös / boldogságba."

Passió (misztériumjáték): a középkori eredetű misztériumjáték a polgárság, diákság műfaja; tárgyát a bibliai történetekből és a szentek életéből veszi, de apokrif evangéliumokból és legendákból is merít. A *passió* latin jövevényszó, jelentése: keresztút.

A mi passiónk

Mel Gibson Passiója (2004) állítólag sokakat megtérített, nekem túlzás volt, túl sok volt a naturális ábrázolás, szenvedés, vér. Vidnyánszky Attila passiója viszont a miénk, a magyar nép által átélt szenvedéstörténet káprázatos archaizáló nyelven elmesélve, elénekelve, eltáncolva. S talán segít abban, hogy kétkedéseink, hitetlenkedéseink ellenére egy kicsit jobbá váljunk. Fürödjünk meg a darab utolsó sorainak nyelvi szépségében: „Az apró madarak bátorságos óttalma vagyon a ragadozó ölyvek előtt, ha sűrű tövisbe szaladhatnak. Mi is, ha Krisztus koronájában fészket csinálunk, és annak árnyékában lakunk, minden veszedelmek és kísértetek között bátorságosan megmaradjunk!"

Balázs Géza

Csíksomlyói passió. 18. századi iskoladrámák és Szőcs Géza Passió című műve alapján rendezte: Vidnyánszky Attila. Nemzeti Színház, bemutató: 2017. március 10. Balázs Géza – a Nemzeti Színház felkérésére – a 2016/2017. évadban a színház magazinjának Névjegy rovatába írta meg hónapról hónapra gondolatait a bemutatókról.

Kis magyar grammatika az iskolában

Személyes is, birtokos is Van-e a magyarban külön birtokos névmás?

Egy magyar szakos kolléganő érdeklődött aziránt, hogy is állunk jelenleg a birtokos névmással. Tanítsuk-e külön, vagy kapcsoljuk a személyes névmáshoz? A kérdező saját állítása szerint nagyon örülne neki, ha nem kéne külön tanítani ezt a névmást, mert a gyerekek a magyarórán gyakran összekeverik a személyes névmással.

A gyerekek okosan gondolkodnak, és a józan eszükre hallgatnak. Érzik, ösztönösen tudják, hogy az *enyém*-ben „benne van" az *én*, a *tiéd*-ben a *te*, a *miénk*-ben a *mi*, a *tiétek*-ben a *ti,* az *övé*-ben az *ő*, az *övék*-ben pedig az *ők*. Vagyis az *enyém* ugyanúgy a szituációban beszélőre, az *én*-re vonatkozik, és azt fejezi ki, hogy én rendelkezem valamivel, ami az enyém (például az *én mobilom* egy szóval kifejezve az *enyém*). A *tiéd* a beszédhelyzetben megszólított személyre, a *te*-re vonatkozik, és azt jelenti, hogy te birtokolsz valamit, ami a tiéd (mondjuk a *te tollad* egyszerűbben kifejezve a *tiéd*), ugyanígy a *mi csapatunk a mienk*, a *ti osztályotok a tiétek*, *az ő ceruzája az övé*, ha pedig *ők* a birtokosok, és nekik van *műsorszámuk* például az iskolai ünnepségen, akkor az a műsorszám *az övék*.

Vagyis a birtokos névmás, az *enyém, tied, övé, mienk, tietek, övék* ugyanúgy a beszédhelyzet résztvevőiről szól, rájuk vonatkozik, mint ahogyan a személyes névmások is. Abban mások, annyival jelentenek többet az előbbieknél, hogy azt is kifejezik, hogy a szituáció résztvevőihez tartozik valami, van neki(k) valamije (valamijük).

a személyes névmás alá besorolandó névmástípus

Ezt a 'van neki valamije' jelentést a magyarban a főnevekkel kapcsolatban a birtokos szón, a birtokoson megjelenő *-é* birtokjel szokta kifejezni, lásd: *a gyerek füzete = a gyereké* (a *gyereké* egy szóban közli tehát azt, hogy a gyerek a birtokos, vagyis van neki valamije, birtoka, jelen esetben füzete), *a diákok ünnepsége = a diákoké* (a diákok a birtokosok, és van nekik birtokuk, vagyis ünnepségük).

A főnévi névmásokon is meg szokott jelenni ez a birtokjel, az *ez*/*az* mutató névmáson: *ezé*/*azé*; a kérdő névmáson: *ki – kié*, a vonatkozó névmáson: *aki – akié*, a határozatlan névmáson: *valaki – valakié*, az általános névmáson: *mindenki – mindenkié* / *senki – senkié* / *bárki – bárkié*. Sőt a visszaható és a kölcsönös névmáson is előfordulhat: *magam – magamé, egymás – egymásé*.

Az *-é* birtokjeles mutató névmás (*azé*) azonban ugyanúgy mutató névmás, mint a birtokjel nélküli; az *-é* jeles kérdő (*kié*) is kérdő marad, ahogyan az *akié* is vonatkozó, a *valakié* is határozatlan, a *mindenkié*/*senkié*/*bárkié* is általános. Nincs külön névmási kategória a *magamé* és az *egymásé* számára sem, ugyanúgy visszaható, illetve kölcsönös névmások, mint birtokjel nélküli változatuk.

Vagyis ha az *-é* birtokjeles változat nem alkot új névmási kategóriát a többi névmáshoz képest, akkor miért kellene külön kategóriába sorolni az *enyém*-et az *én*-hez képest, amikor ugyanaz a jelentésváltozás történik az *én – enyém* viszonylatában, mint ahogy az például a *valaki – valakié* esetében volt.

Az előző kérdésre persze rögtön megvan a válasz, a többi (*-é* jeles) névmással ellentétben a birtokos névmás alakját tekintve nagyon „más", mint a személyes. Vagyis az *enyém* nehezen vezethető le az *én*-ből, a *tiéd* a *te*-ből, az *övé* az *ő*-ből stb. A mai nyelvtudat, nyelvérzék számára nem világos, miért így alakult a birtokos névmások alakja. Hiszen ezek nagyon korai fejlemények a nyelvben. Biztosan ezért is kaptak külön csoportot a névmási osztályon belül. (Van persze olyan nyelvtan, ahol tágabb értelmű személyes névmásnak is hívják őket, utalva ezzel a szoros kapcsolatra, ami a személyes névmáshoz fűzi őket). Leginkább talán a *tiétek* névmásban fedezhetők fel az alkotóelemek: *ti* (személyes névmás) + *-é* (birtokjel) + *-tek* (gyakorlatilag személyrag, ami a többes szám második személyre utal).

A személyes névmások fontos elemei a beszédhelyzetnek, a nyelvi szituáció résztvevőit nevezik meg, ezért már nagyon korán, a kezdeteknél kialakulhattak. Emiatt a ragozásuk is rendhagyó, toldalékos alakjaik mai nyelvérzékkel nehezen elemezhetők, a szóalakok elemei alig kibogozhatók. De nem is szükséges kibogozni, a rendhagyó ragozásnak éppen az a lényege, hogy a mai nyelvtudat számára már nem elemezhető.

A személyes névmások ragozásába a névmás jeles és ragos alakjai tartoznak bele, hasonlóan bármelyik szófaji osztály ragozásához. Mivel rendhagyó a ragozás, úgynevezett alakkiegészüléses alakok jelennek meg benne.

Az egyes szám első személyű alak, az ***én*** ragozása az *én* alanyesetű alakkal kezdődik, tárgyesete az *engem,* határozói esetei közül néhány: *nekem* (részeseset), *bennem, belém, belőlem, nálam, előttem, mögöttem* (helyhatározói alakok), *velem, értem* stb. Ezek a határozói alakok a rag + személyrag, illetve a névutó + személyrag tömbösödésével alakultak ki. Az *én* birtokjeles alakjának az *enyém* birtokos névmás felel meg.

Az *én* többes száma: ***mi*** (ez azonban nem a szokásos többes szám, hiszen nem ezt jelenti: én + én, hanem én + valaki más, vagyis nem homogén többes, mint a *könyv – könyvek* esetében, hiszen a könyvek = könyv + könyv, hanem úgynevezett heterogén). A *mi* alanyesettel kezdődik a ragozás, *minket*/*bennünket* a tárgyesetű alak, határozói esetek: *nekünk, bennünk, belénk, belőlünk, nálunk, előttünk, mögöttünk, velünk, értünk*. A *mi* birtokjeles alakjának a *mienk* birtokos névmás felel meg.

A második személyű ***te*** ragozása a *te* alanyesettel kezdődik, tárgyesete a *téged*, határozói esetei: *neked*, *benned, beléd, belőled, nálad, előtted, mögötted*, *veled, érted* stb. A *te* birtokjeles alakjának a *tied* birtokos névmás felel meg.

A *te* többes száma a ***ti*** (ez lehet homogén többes: te + te, de heterogén is: te + valaki más rajtam kívül). A *ti* – alanyesetű alak, a *titeket*/*benneteket* a tárgyesetű, a határozói esetek: *nektek, bennetek, belétek, belőletek, nálatok, előttetek, mögöttetek, veletek, értetek*. A *ti* birtokjeles alakjának a *tiétek* birtokos névmás felel meg.

A harmadik személyű ***ő*** alanyesete: *ő*, tárgyesete: *őt*, határozói esetei: *neki*, *benne, bele, belőle, nála, előtte, mögötte*, *vele, érte* stb. Az *ő* birtokjeles alakjának az *övé* birtokos névmás felel meg.

Az *ő* többes számú alakja az ***ők***, tárgyesete: *őket*, határozói esetei: *nekik*, *bennük, beléjük, belőlük, náluk, előttük, mögöttük*, *velük, értük* stb. Az *ők* birtokjeles alakjának az *övék* birtokos névmás felel meg.

Tehát a címben felvetett kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy igen, továbbra is beszélhetünk birtokos névmásról, ez azonban nem külön kategória, hanem a személyes névmáson belül elhelyezkedő, a személyes névmás alá besorolandó névmástípus: a személyes névmás toldalékolt, *-é* birtokjeles alakjának megfelelő névmás, vagyis a birtokos névmás is személyes névmás.

Balogh Judit

Új szavakat tanulok

Veteránok és *újdonászok*

Egy publicista arról ír, hogy „veteránok és újdonászok” harca folyik egy politikai pártban. Később egy másik cikkében ezt állapítja meg: „Az USA-ban előválasztás nélkül tán soha nem került volna a komoly jelöltek közé olyan feltörekvő újdonász, mint bizonyos Barack Obama.”

*Újdondász*ról hallottam már, *újdonás*zról azonban még nem. Először azt hittem, hogy neologizmus, amelyet a mai szerző talált ki. Később kiderült, hogy nem így van.

Az *újdondász*, mint Szily Kálmánnak A magyar nyelvújítás szótára című alapművéből is tudhatjuk, újságírót, különösen tudósítót, riportert jelent. A szótár szerint Pákh Albert gyártotta tréfás szóként, de később komolyan is alkalmazni kezdték. Sőt ellentétes értelemben felbukkant az *ódondász*, azaz ’régiségkereskedő, antikvárius’ is. A 19. század végére mind a kettő kikopott a használatból.

De az is kiviláglott a szótárakból, hogy az *újdonász* alakváltozat is létezett ekkoriban, sőt a Czuczor–Fogarasi-szótár 1862-ben ezt tette címszavává, a hozzá fűzött magyarázatban azon töprengve, hogyan került bele a *d: „újdonász* Hírlapi szerkesztőség tagja, ki az újonnan felmerült napi eseményeket külön rovat alatt följegyzi. Általában újdondásznak mondják, de hogy hol vette magát az utóbbi d, bajosan tudnák urát adni.” Ennek megfejtésére mi sem vállalkozunk, de a mi szempontunkból nem is ez a lényeges, hanem az, hogy az *újdonász* is létezett abban az időben, nem a mai szerzőnek a leleménye. Tanúsítsa ezt egy idézet Mikszáthtól, majd Kosztolányitól: „Az *újdonász* megharapott egy főispánt, a fővárosi rovatvezető, mint egy megvadult bika, nekiment a Sartory-pártnak” (Az új Zrínyiász); „Micsoda okvetetlenkedés volt ez azzal az *újdonász* Makaival?” (a Makai Emilről szóló cikk újraközölve a Látjátok, feleim kötetben).

Tovább nyomozva az interneten, az is bebizonyosodott, hogy a szót, ha nem is túl gyakran, mai szerzők is alkalmazzák: „Az *újdonász* ezek után kissé megrémülve osont ki a szemet-orrot csípő, ócska cigarettáktól bűzös redakcióból”; „a régi szép időkben, *újdonász* korában a Munkásőr című lap szerzője volt”. „Manapság az *újdonász*, vagyis az újságíró, aki ad magára, nem ismer földművelést, csak agráriumot.” (Az utóbbi idézet Tótfalusi István Idegen szavak magyarul című könyvéből való.)

Csakhogy a bevezetőben idézett két mondatban nem újságírókról volt szó! Se a pártbeli veteránokkal szembeszálló fiatal politikusok nem azok, se Barack Obama nem az. Mit jelent tehát ezekben a példákban az *újdonász* szó? A szövegkörnyezetből arra következtethetünk, hogy valami ilyesmit: ’újonnan jött, újonc’.

Az internetről összegyűjthető adatok nagy többségében már ez az újabb jelentés figyelhető meg: ***újdonász*** *zenerajongó koromban összefutottam egy nagyon idős bácsival az Erkel egyik olcsó oldalpáholyában; nem igazán rajongunk az* ***újdonász*** *irodalmárokért; míg a sokéves múlttal rendelkező Malév 2010-ben 88 milliárd árbevételt ért el, addig az* ***újdonász*** *WizzAir 135 milliárdot; Hogy meddig tart az* ***újdonász*** *komolyság, nem tudni; Moldvai Márk és Milkovics Mátyás – a Neo két* ***újdonász*** *gépkezelője – még valamikor az évtized elején csapott az elektronikus lecsóba.*

A fenti példákból két következtetést vonhatunk le. Elsőként azt, hogy az *újdonász* általában főnévi jelzőként fordul elő. Másodszor pedig azt, hogy többnyire ironikus mellékzöngéje van.

Ez még arra a politikusra is vonatkozik, aki „feltörekvő újdonászból” végül is az Egyesült Államok elnöke lett.

Több száz *külügyér*?

Egy országos napilapot olvasgatva ez a mondat ötlött szemembe: „… minden reggel remegő gyomorral nézi meg a postáját minden közalkalmazott, nincs-e benne a felmondólevele, ahogyan a jövő héten ez vár már *több száz külügyérre*” (a kifejezést én emeltem ki).

Meghökkenésemnek nem az volt a fő oka, hogy magam is közalkalmazott vagyok, hanem hogy *külügyér*ből ezek szerint több száz is van. Eddig úgy tudtam, hogy ez a nyelvújítási eredetű, régóta elavultnak számító főnév azt jelenti, hogy ’külügyminiszter’, márpedig abból egyszerre csak egy van.

Ilyenkor fel szoktam lapozni néhány kezem ügyébe eső szótárt. Most is ezt tettem. Az eredmény a következő. A Szily Kálmán-féle magyar nyelvújítási szótár az *ügyér* címszó alatt ezeket sorolja fel: *belügyér, hadügyér, külügyér, pénzügyér.* Forrásként a Czuczor–Fogarasi-szótárra hivatkozik. Ott ez található: „*külügyér*, összetett főnév. Ügyér, vagyis miniszter, ki valamely állam külügyeit viszi.” Az *ügyér* alatt pedig ez: „Némelyek által használt, de eddig önmagában divatra nemigen kapott szó az (állam)miniszter kifejezésére; összetételekben már divatozóbb, mint *belügyér, külügyér, hadügyér, pénzügyér.*”

Ezek szerint tehát jól gondoltam, hogy a *külügyér* nem más, mint a külügyminiszter elavult neve. De a biztonság kedvéért nézzük meg újabb értelmező szótárainkat is! Jól tettem, hogy így jártam el, mert az derült ki belőlük, hogy a szó ennél tágabb, átvitt értelemben is használatos, mégpedig legalább az 1960-as évek eleje óta. A hétkötetes értelmező szótár IV. kötete szerint ugyanis a *külügyér* nemcsak ’külügyminiszter’, hanem általában ’külügyekkel foglalkozó politikus, újságíró; külügyi referens, ill. rovatvezető’. Az előbbi jelentést a szótár elavultnak, az utóbbit bizalmasnak, tréfásnak minősíti. Ugyanezt találhatjuk a Magyar értelmező kéziszótár második, felfrissített kiadásában is: ’külügyminiszter’ vagy ’diplomata’ (elavult), ’külügyi szakértő, külpolitikai kérdésekkel foglalkozó személy, kül. újságíró’ (bizalmas, tréfás).

Ennek alapján bármely külügyi tisztviselőre, külügyminisztériumi dolgozóra mondhatjuk azt, hogy *külügyér*, bár ennek a megjelölésnek van némi ironikus mellékíze. Az internetes Wikiszótár (hu.wiktionary.org/wiki/külügyér/) a szónak már csak ezt a jelentését adja meg, mégpedig (szleng) minősítéssel, az elavultat meg sem említi.

De vajon tekinthető-e végképp elavultnak a ’külügyminiszter’ jelentés? Egy futó tájékozódás a világhálón azzal az eredménnyel járt, hogy a *külügyér* a mai sajtónyelvben is elsősorban ezt jelenti. Csak válogatok a számtalan példa közül:

Keményen beszólt a luxemburgi ***külügyér****, Szlovák* ***külügyér:*** *Schengen szétesett, A terrorizmus elleni harcra szólított fel az orosz* ***külügyér****, Kubába látogat a német* ***külügyér****, Az olasz* ***külügyér*** *is a csempészek ellen szólalt fel, A brit* ***külügyér*** *szerint javítható az EU, A spanyol* ***külügyér*** *tárgyalást sürget Asszaddal, Horvát* ***külügyér:*** *a boszniai szerb vezetésnek el kell állnia a népszavazástól.*

A példák ízlelgetése nyomán az a benyomásom alakult ki, hogy a szót ebben a jelentésében az internetes sajtó se régiesnek, elavultnak, se bizalmasnak, tréfásnak nem érzi, hanem a *külügyminiszter* szinonimájaként, a stílust élénkítő elemként használja. Szinonimakényszer, kényszerszinonimák címmel Gerstner Károly írt lapunkban az újságírók kényszeres szinonimavadászatáról. Nos, efféle kényszerszinonimának érzem a fenti példák *külügyér* szavát is.

A mindebből levonható következtetés tehát egyrészt az, hogy egy országban egyszerre akár több száz *külügyér* is lehet, ha a szónak ’külügyi szakértő, külügyminisztériumi dolgozó’ jelentést tulajdonítunk. Másrészt pedig az, hogy az elavultnak hitt ’külügyminiszter’ jelentés is feléledt, mégpedig minden különösebb tréfás vagy bizalmas stílusszínezet nélkül, pusztán a szóhasználat változatosabbá tételére.

Attól tartok azonban, hogy ezt a divatossá vált kifejezést is utol fogja érni a divatszavak sorsa: a túl gyakori használatban el fogja veszíteni minden zamatát, és végül minden jó stílusú szerző kerülni fogja.

Kemény Gábor

Hány szó van nyelvünkben?

A számbavétel szempontjai

A nyelvvel hivatásszerűen foglalkozó szakember ilyen kérdést nem szokott feltenni, mint ahogy olyat sem, hogy hány szót ismer és használ (vigyázat: ez a kettő sem ugyanazt firtatja!) egy ember egész életében. Ezekre a – valljuk be, laikus – kérdésekre még csak megközelítőleg pontos választ sem igen adhatunk még technikai fejlettségünknek mai, az ötven vagy pláne száz évvel korábbinál kétségtelenül jóval, sőt sokszorta magasabb fokán sem, ahogy erre Balázs Géza kollégám is utalt a közelmúltban megjelent, Beke József által írt, illetve összegyűjtött „Arany-szótár" szerkesztői előszavában. Cikkemben azért vetem most fel mégis ezt az ez esetben mégis szükségesnek érzett kérdést, mert az utóbbi időben számos olyan tanulmány vagy akár csak egyszerű újságcikk látott napvilágot, amely neves hazai és külföldi írók nyelvhasználatát, pontosabban a műveikben – vagy egy-egy alkotásukban, vagy a teljes életművükben – felhasznált szavak összességét mutatja be. Az ún. írói szótárakból megtudhatjuk például, hogy Juhász Gyula, neves költőnk a verseiben 11 606 szót használt, Dante az Isteni színjátékban 12 986-ot, Arany János a költői műveiben 22 423-at, Petőfi pedig teljes költői-írói életművében 22 719-et stb. „Számítógép és írói szótár – különös tekintettel a készülő József Attila-szótárra" című értékes tanulmányában (Magyar Nyelv 2014. 1: 30–46) Mártonfi Attila további bibliográfiai adatok kíséretében részletesen ír az írói szótárakról, amelyek egymással összevetve is óriási különbségeket mutatnak a feldolgozás jellegében és technikájában egyaránt, éppen ezért ezekről a továbbiakban nem szólok, hanem az olvasót az ő említett munkájához kalauzolom, amely az interneten is elérhető. Ami engem az e kérdésben való megszólalásra késztet, nem más, mint az a tapasztalat, hogy az írói szótárak adatai alapján sokan téves képzetet alakítanak ki magukban arra nézve, hogy hány szó van egyáltalán egy nyelvben, mondjuk, éppen a mi anyanyelvünkben. Mivel már jó néhányan fordultak hozzám e kérdéssel, megpróbálok tömören, de eligazító módon válaszolni rá, egy kicsit így is meghaladva, túllépve lapunk kereteit.

A szó – a 2003-ban megjelent Magyar értelmező kéziszótárból idézek – „a nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű, viszonylag önálló egysége". Szintjét tekintve valahol a morféma és a mondat között helyezkedik el, de ezt sem részletezem, hiszen szótárakat szinte mindenki forgat. Fontos azonban annak tisztázása, hogy a határesetek közül miket tekintünk szónak, miket nem. Én a továbbiakban nagyjából értelmező szótáraink gyakorlatát követem, de figyelmen kívül hagyom a gazdaságosság elvét, amely a szótárak szerzőit köti. Rövid áttekintésemben nem veszem figyelembe a tulajdonneveket, amelyek száma voltaképpen végtelen. Nem tekintem külön szónak valamely szó különböző jelentéseit. Nem számolok a szavak alakváltozataival, kivéve azokat, amelyek már alakjukban és jelentésükben egyaránt különváltak egymástól (pl. *padló – palló, tetéz – tetőz).* Nem tekintem szókincsünk önálló tagjának a szavak jeles vagy ragos alakjait, itt is kivéve azokat, amelyek – szóhasadás vagy szóalakhasadás következtében – szószerűvé fejlődtek, pl. határozószóvá váltak: *gyakorlatilag, hetenként,* illetve *ébren* 'nem alvó állapotban' – *éberen* 'lankadatlanul figyelve'. Nem számítom be a nálunk nem élő idegen szavak százezreit vagy millióit, holott a nyelvhasználók jelentős része egy vagy több idegen nyelvnek is a birtokában van. Nem veszem figyelembe az egyszeri, alkalmi szavakat, hapax legomenonokat, s így természetesen a 18–19. századi nyelvújítás el nem fogadott szavait sem, amelyek száma több százezer. Ellenben – további, kevésbé lényeges határeseteket most már nem említve – szónak tekintek minden többé vagy kevésbé ismert és használt köznyelvi szót, bármilyen szófaji kategóriába tartoznak is, mégpedig az egyszerű szavakon kívül a szóösszetételeket is. Szónak számítom a képzett szavakat is, amelyekkel szótáraink meglehetősen szűkkeblűen bánnak. Figyelembe veendőnek tartom a tájszavakat, a szakszavakat, valamint a csoport- és rétegnyelvi szavakat is. Számításba veszem, de nem külön, hanem a köznyelvi szavak közé sorolva a nyelvünkben élő nemzetközi, illetve idegen nyelvi szavakat. Szókincsünk részének tekintem a régi, már nem élő szavakat is, amelyek ugyanúgy nemzeti örökségünk részei, mint Szent István vagy Mátyás király. Végül figyelembe veszem a két vagy több szóból álló, de önálló jelentésű kötött kifejezéseket is, mint a *pajzsra emel, kivágja a rezet* vagy az épp e mondatomban is szereplő *figyelembe vesz* szókapcsolat.

Szavak itt, ott, mindenütt…

Ez után az eligazító után most már csupán a legutóbbi tíz-tizenkét sorban felsorolt szavakról, szótípusokról szólok, ezúttal azonban főleg számokban gondolkozva.

Köznyelvi szavaink. Nagyobb köznyelvi szótáraink – a kétnyelvű szótárakat is figyelembe véve – céljaiknak megfelelően többnyire 60 000 és 200 000 közti számú címszót tartalmaznak. A már említett értelmező kéziszótárnak 75 000 címszava van, a múlt század közepén megjelent hétkötetes szótárunk az utolsó kötet végén található táblázat szerint 206 873 szót tartalmaz. Ezek az adatok azonban korántsem felelnek meg a tényleges valóságnak, egyszerűen azért, mert a szótárírói gyakorlat arra kényszeríti a szótárkészítőket, hogy csak a legalább közepes gyakoriságú, szinte nélkülözhetetlen szavakat tüntessék fel, a ritkábban előfordulókat azonban ne. Állításom igazolásaképpen csupán a Bors című napilap 2017. március 7-i számából eléggé felületes gyűjtéssel is kijegyezhettem negyvenöt olyan szót, amely említett szótárainkban nem szerepel (beleértve az Édes Anyanyelvünk folyóirat másfél évtizede megindított s azóta minden számban jelentkező, „Új szavak, kifejezések – Nem szótározott szavak tárháza" című rovatának szóanyagát is), holott kétségtelenül beletartoznak szókincsünkbe. Csupán néhány példa a gyűjteményből: *adótraffipax, ajándéktárgyárusító, beoltat, bohócdoktor, cickó, csontvelő-transzplantáció, drogprobléma, elreppel*(-ted az utolsó rímet is), *éneksuli, épületfotós, férfitárs, filozofálás, függvényábrázolás, gyereklemez, kampányoló, keresősor, kívánságteljesítő, kódsor, konditermes, költséghatékony, környezetvédelmi, ligetvédő, luxusfurgon, magánállatkert, magánmúzeum, markolókanál, médiacirkusz, mesedoktor, mellényúlás, menüpont* stb. Töméntelen számú lap jelenik meg nálunk naponta, hetente vagy havonta. Nyelvünk napról napra gazdagodik több ezer szóval. Ha csak képzőink mérhetetlen szókincsgazdagító erejére gondolunk (pl. arra, hogy a *-ni* és a *-hat, -het* képzőt minden igéhez hozzákapcsolhatjuk, az *-ás, -és* képzővel tengernyi új szót alkothatunk, vagy hogy a tulajdonnevek, legfőképpen a földrajzi nevek *-i* képzővel máris köznévvé válnak), mindenképpen arra az eredményre jutunk, hogy az egyszerű és az összetett, valamint a képzett köznyelvi szavak száma legalább egymillióra, de ennek akár két-háromszorosára is tehető.

Tájszavak. Az 1979 és 2010 között megjelent ötkötetes Új magyar tájszótár félmillió adatot tartalmaz 120 000 szócikkben elrendezve. Szókincsünkbe természetesen ezek is beletartoznak, noha a táji ízek kikopóban vannak nyelvünkből.

Szakszavak. A szakszókincs felbecsülése szinte lehetetlen feladat, hiszen minden tudománynak, tudományágnak, szakterületnek megvan a maga specifikus szakszókincse. Az orvosi helyesírási szótár pl. 90 000 címszót tartalmaz, Priszter Szaniszló Növénynevek című munkája 50 000 növénynevet. A kémia szakszókincsébe nem csupán a mintegy 60 000 szervetlen vegyületnek, hanem a 600 000 körüli szerves vegyületnek az elnevezése is beletartozik, és mivel ezeknek a vegyületeknek legalább három – a formalitás szintjétől függő – elnevezésük van, ezért pusztán az elnevezett kémiai vegyületeknek a száma csaknem 2 millióra tehető. Ha ehhez még hozzáteszem, hogy minden szakmának, iparágnak, mesterségnek legalább több száz, de inkább több ezer vagy akár több tízezer műszava, műhelyszava, szakkifejezése van – a szakmák számát már nem is merem felbecsülni –, megint csak azt mondhatom, hogy a nyelvünkbe beletartozó szakszavak együttes száma milliós nagyságrendű.

Elejbe a litánián

Amikor megkezdtem az iskolát, piarista atyák tanítottak. A rendház, amelyen tábla emlékeztetett, hogy a 48. császári és királyi, zöldhajtókás, sárgapitykés gyalogezred egyik zászlóaljának laktanyájaként szolgált, a mi házunkkal szemben állt Habsburg-sárgán. Petőfi Sándor annak idején az ezredhez tartozó zászlóaljban volt „bakancsos közlegény", aki, hogy besorozzák, idősebbnek füllentette magát. Egy éjjel teherautók zaja riasztott föl, öltözködtünk sebtiben, szüleim azonnal kiszedték a hálószoba ágya alól a bőröndöket. Azokban volt mindaz csomagolva, amire szükség lehetett, ha ávósok jöttek volna értünk, amire volt esélye a családunknak. Amikor apám kileste, hogy a rendház atyáit vitték el, édesanyám igyekezett elaltatni.

Egy-két nap múlva más iskolába kerültem, amelyikben persze már nem voltak szerzetesek, sem hittanoktatás, amely azért mégis megszerveződött. Délután, egyik-másik osztálytársunk szüleinek lakásán foglalkozott velünk a tisztelendő úr, akinek „laudetur Jesus Christus"-szal köszöntünk. Segítségével rajzlapokból füzetet eszkábáltunk, amely azután valóságos kódex lett. Méghozzá latin–magyar nyelvű, máig őrzöm. Egy-egy fekete sor redisztollal írva, nagybetűkkel: QUIA TU ES DEUS – FORTITUDO MEA, alattuk egy-egy sorban mára megfakulva magyarul: MERT TE VAGY ISTEN – AZ ÉN ERŐM. Tulajdonképpen a ministráció szövegét kezdtük leírni. A füzetke nem telt be, mert a házi hitoktatás sem volt biztonságos akkortájt, viszont ma is őrzöm. Ami mindezzel kapcsolatban akkor megmaradt kisiskolás fejemben, a latin, pontosabban az, hogy a miséket egy ilyen – akkori környezetemben mindenkinek érthetetlen – nyelven tartják. Litániákon – néha ministránsként – figyeltem meg, hogy bizonyos helyzetben többnyire idős nénik a következőket mondják: „… és a mi imádságunk jusson szent felséged *elejbe.*" Sehogy nem értettem, mi lehet ez az „elejbe". Csak valami latin lehet ez is, gondoltam.

Apám szőlőhegyi szomszédja kiskanizsai parasztember volt, aki mindig lovas kocsival jött a hegyre. A lovacskát éjszakára a harmadik szomszéd apró istállójába szokta bekötni, hazainduláskor többnyire onnan is hozta vissza. – „Gyüssz, gyerök? Bekötjük a Lacit a szekér *elejbe"* – mondta nekem Gyura bá'. Mentem is megvilágosodva: nem latin az „elejbe"!

Az 1950 utáni néhány évben a Kiskanizsán plébános Markó Imre Lehel figyelte a helyi nyelvjárást az akkor mintegy nyolcezer lakosú paraszti településen, amely Nagykanizsa része (ma is). Évtizedek múlva, 1981-ben ki is adta a Kiskanizsai szótárat. Van benne *elébe* szócikk, a következő példákkal: *Mögláttam, csak futottam elejbe. – Ájj elejbe, mer ēfut! – Mért nëm tész elejbéd valamit?* A nénik ugyanezt a szót használták, minthogy zömükben ők is a város másik, de peremrészéről valók voltak, ahol hasonló életmódú és beszédű volt a lakosság, a Dunántúl nyugati fertályában szintén *elejbé*-t mondanak, de a nyelvjárásokban más változatok is vannak (*elibe, elejibe*).

Petőfi verseiben *elejébe*, ill. *elébe* ~ *elibe* alakulatok vannak, a költő nem dunántúli szavak használója volt, diákként, katonaként járt-élt ugyan arrafelé (így Pápán, Sopronban, Szombathelyen) hosszabb-rövidebb ideig. Arany János ugyancsak nem a dunántúli nyelvezet mestere volt. Toldijában olvashatjuk, hogy György az öccse elfogására imigyen uszítja szolganépét:

Hallja-é az özvegy e vadászi lármát,
Kürtölést, kurjantást, kopók csaholását?
Hallja, mint kiáltják: *elébe! elébe!*
S tudja ki *elébe?* hogy Miklós *elébe?*

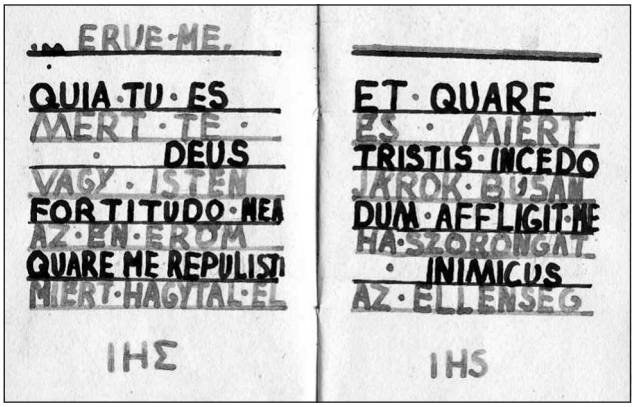

Jókai Mór – aki komáromi volt – regényeiben már 30 *elejbe,* nyolc *elibe* és 127 *elébe* van, az *elejbe* alakulatokat nyilván a Dunántúlról hozta. Mikszáth Kálmán műveiben csupán néhány *elibe* alak van, és sok-sok *elébe,* ő nem kapcsolódott semmilyen módon a nyugati országrészhez. A XX. századi irodalom fő irányát adó folyóiratban, a Nyugatban 77 *elibe* és 1057 *elébe* található, és az is látható, hogy kettőre apadt a változatok száma az 1941-ben megszűnt folyóiratban. A ma népnyelvi alaknak minősülő változatokból a még nyugatos Füst Milán vagy a már a Nyugat utáni nemzedékbe tartozó Radnóti Miklós összes verseiben sincs meg egyik sem. Ez is mutatja, hogy a szavak előfordulása a szépirodalomban mennyire függ az egyén nyelvhasználatától.

A nyelvjárási sajátosságok (az azokat használó emberek megjelenítésével együtt) napjainkra egyre inkább kikoptak, kikopnak a szépirodalomból, illetőleg a köznyelvből. A mai magyarban *elébe* alakra egységesült a határozószó és a névutó alakja is. Így az *elejbe* aligha kerülhet figyelmünk *elébe*.

Büky László

Csoport- és rétegnyelvi szavak. Voltaképpen a szaknyelvi szavak is idetartoznak, de különválasztottam őket, mert társadalmi fontosságuk, méreteik alapján külön említést igényelnek. Csakhogy az ide soroltak is figyelmet érdemelnek. Ezek azok, amelyeket társadalmi nyelvváltozatokként is szoktak emlegetni. Nagyon sok efféle van, itt csak szemelgetek belőlük: szépirodalmi és költői nyelv (írói szótárak!), sajtónyelv, szónoki nyelv, sportnyelv, ifjúsági nyelv, tolvajnyelv, szleng, és még jócskán sorolhatnám. Még a horgásznyelvnek, a kártyásnyelvnek, a vadásznyelvnek és a sok száz más hobbinyelvnek is van saját szókészlete. Az ilyen típusú szótárak szóanyaga alapján 200 000 szó minden bizonnyal van belőlük.

Régies, kiveszőben lévő vagy már kiveszett szavaink. Számuk nem nagy – becslésem szerint tízezer körüli –, de külön említem őket, mert ezek is múltunk részei.

Két vagy több szóból álló kötött kifejezések, frazémák. Örvendetesen gyarapodó szólás- és közmondásgyűjteményeink jóvoltából egyre könnyebben hozzáférhetők. Számuk legalább 20 000, de lehet, hogy ennek kétszerese is.

Összesítésféle

Összegezve azt mondhatom, hogy szavaink száma 3 és 10 millió közé tehető. Ekkora anyagot tartalmazó, több száz kötetből álló szótárt természetesen nem lehet, de nem is lenne érdemes készíteni, egy internetes adattár azonban elképzelhető. Persze, azt tudnunk kell, hogy mi, a nyelv használói ennek a hatalmas szóhalmaznak csak töredékét ismerjük, s még kisebb része az, amit használunk is. A szakirodalom sugallata az, hogy egy művelt értelmiségi sem használ 25–30 000 szónál többet. Az én megítélésem szerint 5–10 ezer szót ma már a tanulatlan, iskolázatlan, de egészséges észjárású ember is ismer, a kulturált, művelt emberek által ismert egyéni szókincs felső határa pedig – a nyelvhasználó foglalkozása, egyéni adottságai révén, illetve alapján – a 100 000 szót is elérheti, sőt meg is haladhatja. Ha erre olvasóim még rátesznek egy lapáttal, s azt mondják, hogy ha valaki matematikus vagy csillagász, aki az igen nagy számok magyar megnevezését is ismeri, az pusztán ebbeli ismeretei alapján végtelen számú magyar szónak van a birtokában, az így érvelőknek csak azt válaszolhatom: lelkük rajta!

GrétsyLászló

Nem kell más, csak egy albérlet

Nem kevés olyan szavunk van, amelynek az idők során teljesen vagy csaknem teljesen megváltozott a jelentése. Ez azonban vajmi ritkán okoz félreértést. Példának okáért, ha ma *marhá*ról hallunk, nyilván *szarvas-*, esetleg *aprómarhá*ra gondolunk. De ha Arany Jánosnál azt olvassuk, hogy „A vár piacára ezüstöt, aranyt, sok nagybecsű *marhát* máglyára kihordat", tudván, hogy annak idején a *marha* nagyjából annyit tett, mint *ingóság*, nem feltételezzük, hogy a felperzselt föld taktikáját alkalmazva Szondi György tehenek elégetésére adott utasítást. A *marha* szóval hajdani értelmében már csak az értelmező szótárban találkozhatunk.

Vannak azután olyan szavaink is, amelyeken az utóbbi időben mást *is* értenek, mint azelőtt. Mindamellett kiválóan meg tudjuk különböztetni, hogy a régi vagy az új értelmükben használják őket. Tehát amikor például az utcasarkon vagy a diszkóban *füvet* kínálnak nekünk eladásra, tisztában vagyunk azzal, hogy a javasolt ügylet tárgya *marihuána*, és egyetlen pillanatig sem hisszük azt, hogy *gyepet* akar valaki a nyakunkba sózni.

A baj akkor kezdődik (vagy inkább folytatódik), amikor az élő magyar nyelvben párhuzamosan, mindkét értelmében használnak egy szót, de úgy, hogy valójában nem lehetünk bizonyosak abban, mire gondolt, aki kimondta vagy leírta. Televízióban, újságban gyakorta hallunk, olvasunk olyan balesetekről, amelyekben egy *sofőr* szerepel. Vagy mint a szerencsétlenség okozója, vagy mint vétlen elszenvedője, esetleg mint halálos áldozata. Igen ám, de kit nevezünk *sofőr*nek? Az én értelmezésemben a hivatásos gépkocsivezetőt, kissé szlengesebben: a *pilóta*t. Mind gyakrabban azonban a gépkocsit vezető személyt emlegetik így, aki, mondjuk, 80 éves nagymama lévén bizonyosan nem autóvezetéssel keresi meg a mindennapi kenyerét. Valaha, a háború előtt az ilyen nem profit *úrvezető*nek nevezték, kivált ha *úr* volt. (Ha *hölgy,* akkor bizony nemigen akadt rá szó a magyar nyelvben.) Összefoglalva: a *sofőr* ma lehet hivatásos gépkocsivezető, de lehet az autó kormányánál történetesen helyet foglaló férfi vagy nő is. (Itt kell megemlítenem, ami végképp rettenetes – igaz, nem okozhat félreértést –, amikor a riporter a *villamos* sofőrjét emlegeti. Nemegyszer hallottam ezt is.)

Ennél is több gondot okozhat (nekem legalábbis gyakran okoz) az, hogy nem tudom, miféle *albérlet*re, *albérlő*re gondol a beszélgetőpartner. Én ugyanis hajlamos vagyok azt hinni, hogy az albérlő egy szobát bérel a főbérlőtől, aki maga is benn lakik a lakásban. Esetleg nem is szobát, hanem akár csak egy kamrányi helyiséget. A My Fair Lady Eliza Doolitle-je is csupán erre áhítozott: „Nem kell más, csak egy albérlet, / Egy kis sufni, hol elférek" (G. Dénes György „magyarítása"). Ma azonban akkor is *albérlet*ről beszélnek, amikor valaki a tulajdonostól egy egész lakást bérel.

Még több fejtörést okoz nekem az, amikor Budapest *belvárosát* emlegetik. 1949 előtt a *Belváros* Budapestnek azt a kerületét (a negyediket) jelentette, amelyet a Duna, a Vámház körút, a Múzeum körút, a Károly körút és a Deák Ferenc utca fogott közre. Ezért, amikor a Belvárosról hallok, elsőként ez a negyed jut eszembe. Csakhogy itt ma néha még megfoghatatlanabb szóhasználattal állunk szemben. Tudniillik a Belváros, illetve ez a fogalom ma egyáltalán nincs körülhatárolva. Vannak, akik Budapestnek a Duna és a Nagykörút által övezett részét nevezik így, vannak, akik a Lipótvárost, sőt még az Erzsébetvárosnak Csikágóként ismert negyedét is idesorolják. Az ő értelmezésük szerint nyilván minden *Bel*város, ami nem *kül*város.

Most légy okos, Domokos!

Kulcsár István

Nagyon-nagyon nagy a baj

Ezt így, nekünk, hozzánk, bele a fülünkbe, szemünkbe. Mint a hírből kiderül, valaki tüdőgyulladást kapott, ami tényleg kellemetlen, sőt, olykor végzetes kimenetelű is lehet. Ám végzetessé válhat az is, hogy a médiamunkások (tisztelet persze a kivételeknek) nem ismerik a magyar nyelv ezernyi szinonimáját, gazdagságát, és „áldozatos" tevékenységük jóvoltából lassan azok is elfelejtik, akik csak az ő kenyerüket eszik, szavukat isszák.

Másutt azt olvasom: *nagy a baj*. Elköltözött valaki az élettársától, és előtte nem kötöttek vagyoni megállapodásra vonatkozó szerződést. Igen, ez kellemetlen, és bizonyára hosszadalmas jogi procedúrának néznek elébe – ám ez a mondat kicsit bonyolult a reggeli bulvárharsonák olvasóinak, no meg túl sokat is mond. A háromszavas bulvárhír lényege ugyanis, hogy ne tudd, mi történt – csak ha rákattintasz a hírre, de előtte persze a reklámra.

A *nagyon* szó karrierje nem most kezdődött, de mintha most érne a csúcsára.

A kereskedelmi csatornákon már nem *nagyon szép* valami, és nem is *nagyon jó*, hanem *nagyon-nagyon szép* vagy *jó*, sőt *nagyon-nagyon kitűnő*. És persze: *nagyon-nagyon gratulálok*! (Brr.) Az ismétlés persze a tudás anyja és a hangsúlyozásé, olykor a fokozásé – de egy idő után rettentően unalmas, ugyanis egy-egy reggeli, hírekkel (álhírekkel) megtűzdelt beszélgetős-vihogós-korán reggel műszempillás-tűsarkú cipős, mell ki- és bedobós műsorban átlagosan kétpercenként fordul elő.

Ez aztán igen hamar *nagyon-nagyon zavaróvá* válik. Bár a dalverseny zsűritagjai egy háromórásra felpuffasztott zajos semmiben vagy kétszázszor ejtették ki a szájukon, úgy tűnt, őket nem zavarja.

Valaha léteztek áldozatos, többnyire névtelen, az aprómunkát szerető és szerényen szolgáló olvasószerkesztők, akik még tisztában voltak vele, hogy a szóismétlések, a túlhasznált, elkoptatott jelzők nem tesznek jót a mégoly fennkölt és fontos témát boncolgató cikkeknek sem. De ma már ők sincsenek, és ez *nagyon-nagyon nagy baj*. (Bocsánat.)

Még mindig a *nagy*ról, de most már egybeírva, és más megközelítésben.

Nagybeteg – így, egybe – olvashatjuk valakiről, aki évek óta kínlódik végzetes bajával. Igen, ez szomorú dolog, és értjük, miről van szó. Többnyire rákról, amivel fájdalmasan gyötrődni, sokszor remény nélkül, szörnyű. De a szavaknak ősi varázserejük van (lásd: ráolvasás). Úgy vagyunk vele mindnyájan, hogy inkább nem ejtjük ki a szánkon, a rémség talán meghátrál, ha nem beszélünk róla, és alig veszünk róla tudomást. Régebben és még ma is a „hosszan tartó, méltósággal viselt, súlyos betegség" – lett a rák szinonimája, de már csak a gyászjelentésekben.

A magyar sajtónyelvben mindig léteztek olyan kifejezések, amelyek valami olyasmit takarnak, ami fáj, mint egy elvakart seb, de azért szólni kell róla, virágnyelven. Ilyen volt anno az OSE, avagy az *októberi sajnálatos események* – a mai huszonévesek már nem is tudják, mi minden van emögött. Vagy a *tragikus hirtelenséggel* – ekkor általában öngyilkos lett a megboldogult, de ez sokak szemében – vallási okokból – még ma is szégyen, sőt bűn. A halál egyébként is tabu.

Ezekben az esetekben szinte meg van kötve az újságíró tolla, bocsánat, billentyűzete, hiszen léteznek kialakult sémák, megegyezéses fordulatok, jelbeszédek. De más esetben ki kellene próbálni valami mást, vagy felütni a magyar nyelvi szótárakat. Szükség lenne erre, *nagyon-nagyon*…

Elek Lenke

Áldott Arany-kor…

„Nem gondolatai súlyával hódít, nem verselése pergésével, talán nem is meseszövésével. »Csak« a nyelvével. Azzal az Arany János-i nyelvezettel, amelybe úgy szívódott fel a magyar táj, a magyar nép, mint ahogy az alföldi barackban benne van az arany homok és a napsugár” **–** írja Arany Jánosról Pátkai Róbert (Gondolataim. Késői újratalálkozás Arany Jánossal. Bécsi Napló, 2017. jan.-febr.). A Nap Kiadó Költők költőkről sorozatában jelentetett meg Arany-válogatást, melynek verseit írók-költők-kritikusok választották ki, s egyúttal kis esszékben értékelték is (Arany János: Epilogus, Nap Kiadó, Budapest, 2013, az írásban zárójelben ennek a kötetnek az oldalszámaira utalunk). Ágh István költő: *„csak a mai megcsappant történelmi érdeklődés meg az egyre szegényebb szókincs befolyásolja, szűkíti az érdeklődők körét”*. Arany egy helyen *„említi, hogy nincs a népben közönsége, a paraszt nem érti meg költészetét”* (113). Erre rácáfol Papp Zoltán, aki Ó, áldott Arany-kor címmel írt esszét: Arany János *„szinte mindenki számára fogalmaz*” (142). Arany programszerűen a nép nyelvén írt, ám szókészlete egyre távolabb kerül a mai generációk nyelvhasználatától, csökken a történelmi érdeklődés, talán leginkább a hősies múlt, helytállás s ennek kapcsán a történelmi-hazafias mítoszalkotás iránt, végül pedig – hadd tegyem hozzá – Arany János nyelve csak első látásra egyszerű, világos: Arany mestere az érzelmi árnyalásnak, finomságoknak, a sokszor rejtvényszerű nézőpontváltásnak, sűrítésnek, a nyelvi hiánynak, melynek gondolati-kapcsolati hézagait az olvasónak kell átkötnie. Falusi Márton költő: *„az irodalom lényege nem a külső és belső történések kibontása, hanem az, hogy a nyelv természetében az emberi természetet, sőt az isteni potenciált mutassa meg”* (114); *„nekünk is addig van otthonunk, ameddig értjük még a költő szavát, az megborzongtat, megigazít”* (116).

Arany nyelvének varázsa kapcsán Tóth Erzsébet is a zenei befogadáshoz hasonlatos érzést fogalmaz meg: *„Arany Jánosnál a nyelv olyan érzékletesen a háborítatlan múlté; a nyelv csodája hajlamosít rá, hogy kizárólag ebben a gyönyörűségben ringassuk magunk, a tartalomról szinte elfelejtkezve. A nyelv tartalom is lehet, mai igen szikár, szegényes, hitvány nyelvhasználatunkat tekintve”* (152).

Arany János stílusa nem szorítható skatulyába. Leginkább ez örökkévalóságának titka. Tévedés azt hinni, hogy a Toldi vagy a balladák történelmi olvasmányok… Ismét Falusi Márton: *„Arany csöppet sem realista vagy romantikus, versében ott kísért az allegorizáló középkori misztika, a misztériumjátékok nyers reszketése, de a biedermeier díszítettség is. A költői eufémizmus összesimul a közösségi sorsról hallgató öncenzúrával… Mit kell elhallgatni, mit mutat be hiányával a nyelv?”* (117). Elvesztettük a látásunkat a világunkat alakító misztériumra, a misztikus erőkre, az életképek mögött megbúvó szimbólumokra – ne feledjük (egy interjúból idézem): „oly mértékben vagyunk alulinformáltak a teremtett világgal kapcsolatban, és oly mértékben vagyunk felülinformáltak a személyes életünkkel kapcsolatban” –, és éppen a művészet, benne az irodalom, a költészet segíthet az érzékítésben, a meg nem értett, fel nem fogható dolgok miatt a mindennapi eligazodásban, túlélésben (László Dóra: Mennyi születésnap. Interjú Csókay András idegsebésszel. Heti Válasz, 2014. dec. 18.). Külön is felhívom a figyelmet Falusi Márton másik megjegyzésére: Arany János *„felmutatja* […] *az életkép mögött* […] *a bensőséges családi légkörben a nemzeti közösséget, az otthonban a széles szemhatárú pátriát*” (119). Itt különösen a Családi kör című versre gondol. Olvassák el újra, s fölfedezik benne „a bensőséges családi légkörben a nemzeti közösséget”. És Arany János módszerének a zsenialitását: „ez a költemény Kölcsey Himnuszának parafrázisa is, a történelmi eseményeket hétköznapi, banális tevékenységekkel cseréli föl, mindegyre nyitva hagyva azonban az utat egy másik értelmezésnek” (119).

Visszatérve a misztikumra, a bennünk, körülöttünk lévő megmagyarázhatatlan történésekre, sorsunk ismeretlen irányítóira – Lator László a Vörös Rébék című balladában mutatja meg ezt az élményt. Mindannyian ismerjük, de hadd idézzem föl az első, rejtélyes sorpárját: *„Vörös Rébék általment a / Keskeny pallón s elrepült…”* Lator Lászlónak a Vörös Rébék a legkedvesebb: *„Talán mert nem olyan tudatosan megmunkált, nem olyan virtuóz, mint a közismert nagyszerű darabok. Beleköltözött, rögtön az első sorpárba, Arany meg is jegyzi: a népköltészet. Itt nincs szabályos tragédia, bűn és bűnhődés, jó és rossz párharca, katarzis. Itt csak az elpusztíthatatlan gonosz van, hiába lövi le, s esik bűnbe maga a kárvallott is. Ősi, kezdetleges, tagolatlan benne minden. Nem igazságérzetünkhöz szól, hanem a szorongó lélekhez…”* (130–131).

Nehezen érthető Arany? Nem aktuális? Lukács Sándor felhívja a figyelmet arra, *„a kapitalizmus világa tulajdonképpen Arany költészetében jelenik meg először lírai élményként irodalmunkban”* (134). Arany kiábrándultan nézi a világtörténelmet: *„Óh, a világ története / Szomorú egy tanulmány!”* (21).

Még nyoma sincs a 20. századi kultúrpesszimizmusnak, Arany pontosan megfogalmazza a világ nagy válságát a Civilisatio című kis töredékében: *„Ezelőtt a háborúban / Nem követtek semmi elvet, / Az erősebb a gyengétől / Amit elvehetett, elvett. // Most nem úgy van. A világot / Értekezlet igazgatja: / S az erősebb ha mi csinyt tesz, / Összeül és – helybenhagyja”*.

Arany János szobra Nagyszalontán

A mai modern, talmi „élménytársadalom” is ott van Arany költészetében. Tóth Erzsébet hívja föl a figyelmet az Almanach 1878-ra című versre, mely ma is „kínosan aktuális”: *„De a »bubus« már nagy szakértő, / Bírálva hordja meg szemét, / S ha nem drágát hozott az angyal: / Ajak lepittyed és befagy; / Biz’, édes Jézuskám, te is már / A luxus terjesztője vagy!”* (100).

Hogy mindezt meglássuk, Arany Jánost olvasni kell. Ferencz Győző tanácsolja: *„Nem hiszem, hogy magyarázatra szorul, Kosztolányi Dezső miért javasolta, hogy aki költő, mindennap olvasson Aranyt. És miért vitte magával Radnóti Miklós a – második – munkaszolgálatra Arany köteteit, miért olvasott naplója tanúsága szerint Márai Sándor az emigrációban naponta Arany-műveket. Péterfy Jenőtől Szerb Antalig és tovább lehet azokat a mondatokat idézni, amelyek Arany János költészetét, azaz Arany nyelvét expressis verbis a magyar nyelvvel azonosítják”* (123–4).

Arany János a magyar nyelv nagymestere, kitűnik a most elkészült Arany-szótárból is. Ferencz Győző akár szállóigeként is figyelembe vehető mondatba tömörítette Arany nyelvi jelentőségét: **„***Arany költészete a magyar nyelv platóni ideálja…”* (124). Szállóige után szakrális szöveg, ima, keresztvetés. Szepesi Attila szinte imába foglalja Arany János költészetének jelentőségét – az összmagyarságra nézve: *„Tektonikus erejű nyelve, ha tudjuk, ha nem, a tizenötmilliónyi magyarság legnagyobb megtartó ereje. Kodály és Bartók zenéje mellett. Nyelvi csodája (ebben Petőfi az egyetlen társa) még a nyelvújítás sanda buktatóit is fölényesen kikerülte.* […] *Arany János az Atya. József Attila a Fiú. Weöres Sándor a Szentlélek”* (147).

Halmai Tamás – nekem írott levelében – így összegzi Arany jelentőségét (egy költő még egy rövid e-mailben is tud nagyon szépen fogalmazni): *„Arany Jánosnál nagyobb költőt nem ismerek (nélküle dadogna a modern magyar költészet…)”*

És dadognánk mi is…

Balázs Géza

Az Anyanyelvápolók Szövetsége által 2017. február 21-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett Arany-emlékkonferencián elhangzott előadás rövidített, írott változata. **(A szerk.)**

Emlékezés Szent László királyra

Mivel a nemzetpolitikai államtitkárság a 2017. évet a „lovagkirály” trónra lépésének 940., szentté avatásának pedig 825. évfordulója alkalmából Szent László-emlékévnek nyilvánította, lapunk e számában, amely Szent László június 27-i névnapjához legközelebb esik, e nagy királyunkra emlékezünk. Célunk az, hogy ezzel az emlékezéssel, benne leginkább az 1192 körül, szentté avatása idején keletkezett, Szent László királyról szóló himnusszal, valamint annak két magyar műfordításával a mai kor magyarjaihoz is minél közelebb hozzuk jeles szentünket, minél inkább emlékezetükbe idézzük Szent László életét, tetteit, nagyságát.

Ünnepeltünk 1046. június 27-én született Árpád-házi I. Béla második gyermekeként, mégpedig a Lengyel Királyságban, mivel Béla felesége egy lengyel hercegnő volt. Már kétéves korától kezdve magyar földön élt apja családjával. Szép szál legénnyé fejlődött; erőskezű, daliás férfivá érett, aki a források szerint „a többi ember közül vállal kimagaslott”. 1077-ben, I. Géza halála után választották az ország uralkodójává, de már korábban is kitűnt katonai, hadvezéri tehetségével, például a mogyoródi csatában, amelyben Géza és László herceg döntő vereséget mért Salamonra.

László, amint trónra lépett, bel- és külpolitikájával, sőt egyházpolitikájával egyaránt sokat használt nemzetének. Folyamatosan vált egyre népszerűbbé. Énekek, legendák fűződtek nevéhez, főleg azután, hogy III. Béla király 1192 júniusában pápai jóváhagyással szentté avatta. Szent László az egyik legkedveltebb, leginkább tisztelt magyar szentünk, aki Bakonyszentlászlótól Zalaszentlászlóig számos magyar település templomának védőszentje. Neve, amely a ’hatalom és dicsőség’ jelentésű szláv Vladiszláv szóból magyarosodott – a szláv nevet föltehetőleg lengyel édesanyjától kapta –, a 2006-ban összesített statisztikák szerint az 1. számú férfinév volt. Szent László nevét számos intézmény (iskola, kórház, művelődési központ) viseli. Nagy királyunk egy hadjárat során 1095. július 29-én halt meg Nyitrán. Első nyughelye Somogyvár, de holttestét néhány évvel később átvitték Nagyváradra, s ott helyezték örök nyugalomra. Végső sírhelye csodatevőnek tekintett zarándokhellyé vált, ahol a húsvét utáni ötödik vasárnap minden évben tartanak Szent László-ünnepséget; idén, a Szent László-emlékévben még a szokásosnál is nagyobbat. Hermáját, azaz fejereklyetartó mellszobrát a 15. századig a váradi székesegyházban őrizték, de mivel abban az időben valamilyen okból megsemmisült, újat készítettek, s ez napjainkban a győri bazilikában tekinthető meg. (A 19. század végén Nagyvárad bíboros püspökének, Schlauch Lőrincnek a javaslatára készült egy újabb herma is, s az a mai napig ott található a váradi római katolikus székesegyházban.)

Ennyi bevezető után most következzék maga az a csodálatos mű, a Himnusz Szent László királyról. Ez az igen régi időből származó vers latin volta ellenére is igen értékes nyelvemlék, valóságos nyelvi ereklye. A mellékelt két 20. századi műfordítás pedig azért fontos, mert a latinul már nemigen tudó mai olvasókkal is megérezteti, hogy már akkor is milyen tisztelet övezte Szent Lászlót, az első olyan Árpád-házi uralkodót, aki tetteivel, életével bizonyos fokig összekapcsolja a közép-európai népeket.

Regis regum civis ave

(1192 körül)

Regis regum civis, ave,
regum gemma, Ladislae,
regni consors gloriae.
Regem regum es aggressus,
sis defensor indefessus,
et athleta patriae.

Salve, salus Hungarorum,
rex, coheres angelorum,
vas caelestis gloriae,
ab aeterno vas electum,
vas insigne, vas eflectum
vendicans iustitiae.

Hungarorum gens, congaude,
nova novi regis laude
pulsans tintinnabula,
felix, ave, Varadinum,
cuius augens fama signum
resonet per saecula.

Tibi, Christe, concors hymnum
canit orbis, qui per lignum
ad te trahis omnia,
scala factus ascensorum
et corona confessorum
tibi laus et gloria.
Amen.

Áve, égi király híve,
királyoknak gyöngye, éke,
László, mennynek sorsosa!
Ég királyát hűn követted,
országunkat védelmezted,
légy hazánknak bajnoka.

Menedéke magyaroknak,
Örök-társa angyaloknak,
Égi kegynek eszköze:
Üdvözlégy, ó, kiváltságos,
híres-neves, igazságos
jó ítélet hírnöke.

Vigadozzál, magyar nemzet,
harsonáljad, énekeljed,
új királyunk új dalod.
Boldog Várad, szálljon híred,
Növekedjék dicsőséged,
Visszhangozzák századok.

Krisztus, földről himnusz szárnyal
hozzád, aki keresztfáddal
magadhoz vonsz népeket.
Szentek útja te vagy égbe,
hitvallóknak dicsősége,
Néked áldás, tisztelet.
Ámen.

(Ford. Csanád Béla)

Kit királyok ura véd fent,
üdv, királyok gyöngye néked –
László, mennyek lakosa!
Követted az ég királyát:
védelmünk most is állnád,
országunk hős harcosa!

Üdv, magyarok üdvös hőse,
angyalok társörököse,
égi keggyel telt edény!
Kit öröktől kijelöltek
hírneves, kiváló, hősnek
az igazság mezején.

Jó magyar nép örvendezzél,
új királynak új dalt zengjél,
rázzon csengőt a kezed!
Üdvöz légy, te boldog Várad,
visszhangozza sok-sok század
mind növekvő híredet!

Himnuszt zengnek, Krisztus,
Néked,
a föld színén élő népek,
mindent vonz a feszület.
Égbe hágók lajtorjája,
hitvallóknak koronája,
hír, dicsőség a Tied.

(Ford. Tóth István)

Nagyváradon június 19–25. között rendezik meg a Szent László-hetet. Mogyoródon is lesz Szent László-hét június 17–25-én. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága 2017. október 6-án Nagyváradon Szent László-emlékülést szervez.

Grétsy László, Málnási Ferenc

A Tinta, az anya-nyelv-ész műhely

Kiss Gábort és Temesi Violát kérdezi Balázs Géza

A legtöbb, napjainkban kiadott magyar nyelvészeti könyv mögött egy családi kiadó áll: a Tinta Könyvkiadó. Kiss Gáborral és feleségével, Temesi Violával beszélgetünk a kiadó új központjában, egy albertfalvai családi házban.

Számokkal mennyiben támasztható alá állításom, tehát az, hogy a legtöbb nyelvészeti könyvet manapság a Tinta adja ki?

KG: Szinte biztos vagyok benne, hogy az összes magyarországi könyvkiadó együtt nem ad ki annyi nyelvészeti szakkönyvet, mint a Tinta Könyvkiadó egymaga, hiszen évente 30–35 szakkönyv jelenik meg nálunk. Sőt, a magyar egynyelvű szótárakra is igaz ez.

Úgy tudom, hogy egy sikerkönyvvel kezdődött, a Magyar szókincstárral...

KG: A leggazdagabb magyar szinonimaszótár 1998 karácsonyára jelent meg. Grétsy László tanár úr „Uraim, le a kalapokkal" szavakkal kezdte az emlékezetes sajtóbemutatót. Szinte berobbant sikerével a magyar könyvpiacra ez a szótár, amely mind a mai napig az egyetlen szótár, amely hónapokig vezette a magyarországi könyveladási sikerlistákat. Sok író ember íróasztalán ott van kinyitva.

A kiadó vezetője, Kiss Gábor, aki jelen van szinte minden nyelvészeti eseményen, könyvbemutatókat szervez. De ott van mögötte, többnyire láthatatlanul a felesége, Temesi Viola is, s ha jól értesültem róla, akkor a négy gyerek is. Mikor találkoztatok, a négy gyermek mellett hogy jutott idő a kiadói munkára?

TV: A mi házasságunk nyelvész házasság. Antal Lászlónak, az egyik leginspiratívabb magyar általános nyelvésznek az óráján egymás mellett ültünk. Az órát közös séta követte, aztán házasság, gyerekek és a közös kiadó megalapítása. Most a négy gyermekünk közül kettő, Zita és Gyula a kiadó teljes állású munkatársa.

Az elmúlt 20 évben a Tinta nemcsak a nyelvtudományt, hanem a nyelvi kultúra iránt általában érdeklődők széles rétegeit is megcélozta: mondhatnánk a kisgyermeknek szóló rajzos könyvektől a nyelvtanulókon át a nyugdíjasokig.

KG: Szeretjük könyveinket sorozatokba rendezni. A már említett Magyar szókincstár A magyar nyelv kézikönyvei sorozat nyitó darabja, a 28. kötet a közeljövőben jelenik meg, Balázsi József Attila nagy Hasonlatszótára lesz ez, és készül egy magyar rímszótár is. A másik sorozat, a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához a 200. kötet felé tart. Ebben évente 6–8 kötet lát napvilágot. Szerintem alig van magyar nyelvész, aki ne publikált volna nálunk. Most készült a nagy összesítés, a kiadóban eddig 2500 magyar nyelvész, tanár írása, illetve tanulmánya látott napvilágot. Szerencsére, látva, hogy nem mindenkinek van szüksége a gazdag magyar szókincs olyan mélységű leltározására, mint ahogy az a nagyszótárainkban történik, elindítottuk Az ékesszólás kiskönyvtára sorozatot. Ennek Bárdosi Vilmos professzor úrral együtt vagyunk sorozatszerkesztői. Ezek a kis könyvek sokak számára közvetítik a nyelvészet újabb eredményeit, és tárják fel a legnagyobb magyar hungarikumnak, a magyar nyelv szókincsének titkait.

Névjegy

Kiss Gábor (1955) programozó matematikus és általános nyelvész. Az MTA Nyelvtudományi Intézetében a fonetikai, a nagyszótári és a korpusznyelvészeti osztályon dolgozott 1979 és 2006 között. 1996-ban feleségével megalapította a Tinta Könyvkiadót, melynek igazgató-főszerkesztője. A Magyar szókincstár, a Régi szavak szótára főszerkesztője.

Temesi Viola (1959) magyar–olasz szakos tanár, tipográfus. A Tinta Könyvkiadó társalapítója, szerkesztője. A Magyar ellentétszótár főszerkesztője, a Híd szótárak sorozatszerkesztője.

És egy folyóirattal is beágyazta magát a tudományos közegbe.

KG: A Modern Nyelvoktatást, miután a Corvina Kiadó nem kívánta tovább kiadni, 2006-ban a MANYE (Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete) elnöke, Szépe György tanár úr bízta ránk. Évente három szám jelenik meg, így megjelentetése folyamatos feladatot ad.

A kiadó életében érezhető-e a Gutenberg-galaxis, a könyvkultúra visszaszorulása?

TV: Érezhető, nyitva tartjuk a szemünket. Törjük a fejünket, hogyan és milyen feltételekkel lehetne interneten is közzétenni adatbázisainkat, szótárainkat.

Milyen nyelvtudományi könyvek iránt állandó az érdeklődés, és hol „fogy a levegő"?

TV: Sokan vásárolják azokat a szótárakat, amelyek a szókincs olyan területével foglalkoznak, mely része az iskolai tananyagnak: rokon értelmű szavak szótára, szólások, közmondások gyűjteményei. Sokakat érdekel a magyar szavak története, beleértve a keresztnevekét és a tulajdonnevekét is. Nagy örömünkre, sikeres volt a Retró szótár, közelmúltunk korfestő szavaival. Népszerűek a nyelvi fejtörőket, nyelvi játékokat közreadó munkák. Egyértelmű viszont, hogy az „igazi" nyelvészeti szakkönyvekből kevés fogy, van, hogy csak 50–100 példány.

Nemzetközi összevetésben természetesnek mondható-e az, hogy – rendszeres állami támogatás nélkül – egy kis családi könyvkiadó adja ki a nemzeti nyelvi kultúra szótárainak legjavát? (Persze ne feledkezzünk meg például a Nemzeti Kulturális Alap rendszeres pályázati támogatásairól se!)

KG: Nem tudom, hogy más országokban pontosan hogy van. De érdekességképpen említem, hogy kedves vajdasági barátomék, Hódi Sándorék, eleinte azt hitték, hogy mi a kulturális-oktatási minisztérium kiadója vagyunk. Le is esett az álluk, mikor tisztázódott, hogy keményen piaci alapon, nem a minisztérium alosztályaként működünk.

A TINTA egyik reklámtábláján ezt olvashatjuk: Anya-nyelv-ész műhely. Hogy kell ezt érteni?

KG: Azért örültem meg, mikor egyik fiatal kollégám bedobta ezt a szlogent, mert nagyon igaznak érzem. Hiszen az elmúlt majd két évtizedben a kiadó körül kialakult egy nyelvészeti, szótárszerkesztő műhely. Ebben a sikeres műhelyben készültek a magyar szókincs új, nagy szótárai, az alapos gyűjtőmunkát, az aprólékos szótárszerkesztést, a gyakorlati kiadást és az értékesítést mind beleértve.

A Tinta Könyvkiadó Albertfalván található. A Kiss család mélyen kötődik ehhez a XI. kerületi városrészhez. Hogyan is?

KG: Itt jártam általános iskolába, itt lakunk, a rendszerváltást követően itt kapcsolódtam be a közéletbe, és itt voltam az 1992-ben alapított Albertfalvi Keresztény Társas Kör első elnöke tíz évig. Szülőfalumként szeretem az 1835-ben német asztalosok által alapított Albertfalvát és az albertfalvaiakat. Ismerőseimmel, barátaimmal örök beszédtéma, hogyan is kell mondani: *albertfalvi* vagy *albertfalvai*?

A kiadó körül kialakult egy baráti kör, asztaltársaság. Megtudhatunk erről valamit?

KG: A kiadó élénk kapcsolatot tart a magyar nyelvészekkel, sokukkal találkozom, megfogadom tanácsaikat, meghallgatom ötleteiket. Ám a Tinta Törzsasztalt nem nyelvészek, hanem „civilek" alkotják, többek között mérnök, tanár, képzőművész, programozó, újságíró és tévészerkesztő is. A rendszeres találkozásokon sok egyéb téma mellett mindig sorra kerülnek a kiadó tervei is. A törzsasztal tagjainak véleménye is jelentősen befolyásolja kiadói döntéseinket.

A kiadó vezetőinek gyermekei már felnőttek, s ha lassan is, de azért a szülők is egyszer nyugdíjba mennek. Hogyan látják a kiadó jövőjét – mondjuk 10 év múlva?

TV: Tíz év nem olyan nagy idő. Bízunk benne, hogy a kiadó tíz év múlva is működni fog, és a profilja is változatlan marad.

A Tinta Könyvkiadó kezdettől fogva a magyarországi anyanyelvi (helyesírási, szépkiejtési, retorikai stb.) versenyek és az Édes Anyanyelvünk folyóirat támogatója.

Félperces: a kor igénye, egyúttal nőiesen érzékeny nyelvi forma

***Papp Andrea* egyetemi docens, az ELTE BTK idegen nyelvi lektorátusának volt vezetője kitalált egy kisműfajt: a félperceseket. A műfajhoz illően parányi kötetekben adja közre: Kétszáz félperces (Bába Kiadó, Szeged, 2012), Félpercesek szegedi papucsban (Dugonics Társaság, Szeged, 2015). Mivel félpercesei sokszor nyelvi játékra, „játszmákra" épülnek, ezért a Kossuth rádió Tetten ért szavak című műsora is többször válogatott belőlük. *Berg Éva Mária* kérdezi a szerzőt.**

BÉM: Nyolcszáznál is több félpercest írt. Honnan merít anyagot történeteihez? Mennyi a valóság és az írói fantázia aránya közöttük?

PA: Nyitott szemmel és füllel járok, vonaton, buszon, itt-ott, ahol mindenféle történetet hallok, ha érdekes, egy cetlire felírom a kulcsszavakat, ebből kerekítek történeteket. Az arányt nehéz meghatározni: hol a valóság, hol a fantázia kerekedik felül.

Mi a tömörség titka?

Valószínű, a kor igénye. Nem olvasnak az emberek hosszú regényeket, de talán ilyen rövid, tömör, elgondolkodtató történeteket igen. A „velem is megtörténhet, vagy már meg is történt" élményét adhatják.

A mikszáthi anekdota legtöbbször történeti, de legalábbis nevesített személyekről szól. A félpercesek hősei névtelenek. Miért? Mi történne, ha a szereplőknek neve volna?

Mikszáth? Érdekes felvetés. Őszintén, soha nem jutott eszembe Mikszáth. Sokkal inkább az angol humor kiváló képviselői: Edward Lear, Lewis Carroll, Saki, Leacock, J. K. Jerome és Dahl. A nevesítés kérdése? Ez sokáig fel se tűnt nekem. Érdekesebb lenne, ha tudnánk, kiről szól a történet? Szerintem nem, sőt! Sokan így is magukra ismernek. Akkor talán meg is sértődnének, ha kiírnám a nevüket.

Annyiban mégis a mikszáthi anekdotákra hasonlítanak ezek a történetek, hogy szinte kötelezően csattanóval végződnek, s az egész történetsort alapjában véve a derű uralja.

Hát igen, hiszen a figurák mi magunk vagyunk, és az jó esetben nevetésre készteti az embert, ha belenéz a görbe tükörbe... A csattanó? Valahogy mindig úgy alakul, hogy lesz. A történet „írja magát"…

Mi a három legfontosabb összetevő, ha a félpercesek receptjéről beszélünk?

Egyszerű, hétköznapi történet, világos, objektív stílus, és, igen, csattanó.

Mit ellenőriz, amikor egy történet elkészült?

Mivel általában, mint a régi iskola képviselője, kézzel írom az első változatot, mikor gépre viszem, ellenőrzöm, és sokszor javítok, szavakat, esetleg teljes mondatokat. Azonban a legnehezebb a címadás. A címeken szoktam legtöbbet töprengeni, sőt, jó barátaimtól tanácsot is kérek néha. Az más kérdés, hogy megfogadom-e a tanácsot vagy sem.

Felmerül a kapcsolat Örkény István egyperces novelláival is. Hiszen a szerény címadás, Félpercesek, tálcán kínálja a párhuzamot. Az Ön történetei azonban nem groteszkek. Miért?

Természetesen van kapcsolat. A mestert nagyon tisztelem, már gimnazista koromban nagyon szerettem. Ő valóban inkább groteszk, én inkább finoman humoros, enyhén szomorkás, néha tán keserű vagyok. Magyarázhatnám azzal talán, hogy Örkény férfi, én pedig nő vagyok. Tarján Tamás így fogalmazott: frappáns, szellemes formát talált, Andrea, nőiesen érzékenyet.

Úgy tűnik, vadonatúj műfajt teremtett. Mi a célja az írással?

Nem hinném, hogy új műfaj, én nem tudnám meghatározni, talán az életképhez áll legközelebb. Megint Tarján Tamást idézem: emlék-medáliák, lirizált bölcsességek, emlékmozaikok, fantázia-játékok. Vagy nevezzük hétköznapi villanásnak, élet-szösszenetnek. Azt gondolom, ez teljesen mindegy az olvasónak, ha különben tetszik. Én pedig nagyon remélem, hogy tetszik, és ez a célom az írással, mert ha tetszik, akkor talán el is gondolkodtat.

Papp Andrea félperceseiből

Fontos kérdés

Doktorandusz hallgatók, életük első „igazi" konferenciájára készültek. Jó barátnők voltak, általános iskolás koruk óta. Úgy gondolták, együtt tartják az előadást. A téma, egy ismert angol regény és különböző magyar fordításai. A konferencia előtti napon még egyszer át- és megbeszéltek mindent, melyik fordításról ki beszél, elég lesz-e a húsz példány kiosztmány... Este 10 körül az egyik lánynál megszólalt a telefon. – Figyelj – hallotta barátnője szinte kétségbeesett hangját –, a legfontosabb kérdést nem beszéltük meg! Mit veszünk fel holnap???

Érdeklődés

Szorgalmas, okos lányka. Szülei – igen csúnya – válása után nagyon magába zárkózott. Továbbra is jól tanult, remek sportoló volt, szépen rajzolt, és még hegedült is. Anyja hamarosan újra férjhez ment, apja külföldön dolgozott, nagyszülei vidéken éltek, barátnői se voltak... A tavaszi szünetben meglátogatta nagyszüleit. Egyik este nagyanyja megkérdezte, melyik tantárgy érdekli a legjobban.

– Hát nagyi, a biológia. – És miért? – kérdezte a nagymama. – Tudod, mert ott állatok vannak, nem emberek!

Interjú

Az ország egyik legkiválóbb sebésze. 60. születésnapja alkalmából az egyik női magazin interjút készített a feleségével. Az asszony – maga is orvos – készséggel válaszolt minden, néha bizony furcsa kérdésre. Az utolsóra – és asszonyom, mondja, hogy tudott ezzel a nagy sebésszel együtt élni – kicsit mérgesen így felelt: – De kedves hölgyem, én nem a nagy sebészhez, hanem egy hatodéves orvostanhallgatóhoz mentem feleségül!

Karácsonyi ajándék

Ötéves volt, mikor szülei elváltak. Hál'Isten, nem volt nagy veszekedés, kiabálás, viszonylag simán zajlott a dolog... A lányka az anyjával maradt, de sok időt töltött az apjával is. Az anya nem akart bosszút állni, nem akarta megfosztani egy szem gyermekét az apjától... A családi ünnepeket mindig együtt töltötte a család, nagyszülők, nagynénik és a 90 éves dédi. A válás utáni első karácsony előtt a dédi felhívta a kislányt.

– Mondd, édesem, mi lenne a legszebb ajándék idén a Jézuskától?

– Ha apa és anya mindig együtt lenne! – válaszolt a gyermek.

Kié a gyerek?

A férfi második házassága, a nőé első. A férfi harmadik gyereke, a nőé első. A férfi közel a negyvenhez, a nő elmúlt harminc. A gyermek nyolc hónapos, aranyos, jó étvágyú, jól alvó fiúcska. Egyik éjjel hajnalban felébredt, sírdogált, anyja rögtön ugrott, kivette a kiságyból, elkezdett vele játszani. Az apa, persze, nyugodtan aludt tovább. Mikor már jó két órája nem sikerült elaltatni a gyermeket, az anya, aki rettentő fáradt volt már, idegesen rákiáltott a békésen alvó apára:

– Kelj már fel! Tied a gyerek!

Korrektúra

Riportot készített Csesztvén. Írt az Emlékházban található múzeumról, beszélgetett helybeliekkel, akik rendkívül büszkék híres költőjükre. Leadta a kész cikket. Az ifjú korrektor, anélkül, hogy szólt volna a szerzőnek, javított... A következő számban meg is jelent az írás Látogatás Cseszneken címmel...

Kórházban

Kivizsgálásra kórházba kellett mennie. Hatvanöt múlt, de igen jól tartotta magát. Huszonöt évig igazgatója a kerület legjobb általános iskolájának, tankönyvek szerzője, a magyar munkaközösség vezetője... Első reggel a következőre ébredt:

– Horváth néni! Vérvétel!

Maximalizmus

Régi, kedves irodalomtanárának megmutatta a Félperceseket. – Hát, fiam, mit mondjak? Nem rossz, de igazán akkor lenne tökéletes, ha pontosan tudnánk, kiről is szólnak ezek a történetek!

Nyelvművelés 3.0

Internetes támogatás a nyelvhasználatban

A nyelvművelés 3.0 kifejezés ötletét Daniel H. Pink *Motiváció 3.0. Ösztönzés másképp* című könyve adta. A szerző a motiváció három típusát különbözteti meg egymástól. Éhes vagyok, enni kell, különben éhen halok. Ez a motiváció 1.0, azaz a túlélésnek az alapja a biológiai hajtóerő, és ebben benne van a szaporodás is. Amikor fejlődik a társadalom, egyre differenciáltabb lesz, és a közösségek elkezdenek termelőtevékenységet folytatni, nagy társadalmi rendszerek jönnek létre, akkor ennek a komplexitásához kell egy újabb motívum: a jutalmazás-büntetés. Ez a motiváció 2.0. A komputerizált, virtuális, számítógépes világban nem értelmezhető a munka olyanformán, mint ahogy az ezt megelőző évtizedekben, netán évszázadokban tettük. Új elemre van szükség, és ez az örömért végzett tevékenység fogalma, azaz a motiváció 3.0.

Látszólag semmi köze nincs a nyelvhasználathoz a fentieknek, azonban csak látszólag. Ugyanis a nyelvművelés is többféle. Az 1930-as években igen szigorú volt, sőt nevezhetjük vaskalaposnak is, nemegyszer még a megszégyenítés eszközével is élt. Ezt nevezhetjük nyelvművelés 1.0-nak. Később Lőrincze Lajos bevezette a pozitív nyelvművelés fogalmát. Ez azt jelenti, hogy szorgalmazni kell a kifogástalan, szép írásművek megismerését és megismertetését, amelyek mintát adnak. Grétsy László a nemzetközpontú nyelvművelést szorgalmazta, Kemény Gábor ugyanakkor a szituatív helyesség kritériumát, azaz a stílusközpontú nyelvművelést. Ez utóbbi szerint megnyilatkozásunk mind írásban, mind szóban függ a helytől, az időtől, az alkalomtól, a hallgatóságtól. Ez volt a nyelvművelés 2.0. És végül Balázs Géza szerint a derű, a kedély megóv sokféle rossztól, ráadásul befogadhatóvá teszi az ismereteket. Tehát jó az, ha van derűs nyelvművelés is, barátságos tanácsadással, nem pedig kioktatással. Ehhez segítséget nyújt az internet is, ez a nyelvművelés 3.0.

Némi túlzással mondhatjuk, hogy kilenc és fél millió nyelvművelő országa vagyunk. Nézzük meg, hogy mi az „internetes nép szava", miként vélekedik a nyelvművelésről.

„Mi a különbség a nyelvművelés és a nyelvtervezés között?" – tette fel a kérdést az egyik internetes írástudó. Mire a válasz: „A nyelvművelés az, amikor mindenkinek megmondod, hogy ahogy beszél, az nem helyes, és emiatt jól letolod őket. Nyelvtervezésről még sose hallottam."

Egy másik teljesen hibás, rossz válasz: „A nyelvművelők jellemzően konzerválni akarják a nyelv egy adott állapotát, és hadakoznak mindenféle korábbitól eltérő nyelvhasználat ellen. Pedig így változik a nyelv, ez egy természetes folyamat. Szavaink nagy része már rég nem azt jelenti, vagy más a stilisztikai értéke, mint ami eredetileg volt."

Messze nem igaz ez sem. Ahhoz, hogy megértsük, miből fakadnak ezek a téves válaszok, fel kell vázolni, hogy mi áll ennek a hátterében. Az anyanyelvvel foglalkozókat három csoportba sorolhatjuk, azzal a megszorítással, hogy még ezek között is vannak átmenetek. Az egyik tábor az ösztönös, laikus nyelvművelőké, akik az anyanyelv iránt érzett elfogult szeretetükből túlzott szigorúsággal ítélkeznek, s gyakran többet ártanak, mint használnak. Bizonyos fokig meg lehet érteni a magyarságféltésből is fakadó aggodalmaikat. A másik tábor tagjai a leíró tevékenység és módszer hívei, akik a nyelvbe való bárminemű beavatkozást elutasítanak. Szerintük a nyelvművelés feladata csupán az élő nyelvszokás leírása és kutatása szociolingvisztikai alapon. A beavatkozás azonban semmiképpen sem. A kettő között foglalnak helyet a hagyományos nyelvművelést vallók, az előíró módszer hívei, a derűs nyelvművelők, akik szerint van lehetőség árnyalt, óvatos és szükségszerű beavatkozásra. Például megpróbálni az idegen szavak helyett magyar megfelelőt találni és elterjeszteni, vagy felhívni a figyelmet bizonyos, kommunikációs zavart okozó nyelvhasználati jelenségekre, és válaszolni kérdésekre, kielégíteni a nyelvvel kapcsolatos érdeklődést. Mindezt türelmes meggyőzéssel, jó szándékból fakadó segítségként teszik.

A nyelvművelés 3.0 alatt, mint fentebb említettem, azt a tevékenységet is érthetjük, amikor az interneten próbálunk segítséget kapni nyelvhasználati problémáink megoldásában, nyelvhelyességi kérdéseink megválaszolásában.

Nézzük először a Google-t! Máris leszögezhetjük, hogy a legáltalánosabb használatú internetes kereső nem alkalmas arra, hogy helyesírási döntések alapjául szolgáljon. Nézzünk egy példát! A *sífelszerelésbolt* három szóból álló összetétel, és mivel épp hat szótagos, ezért egybeírandó. Ezzel szemben az internet keresőportálján egyetlenegyszer sem szerepel helyesen, azaz egybeírva, 139-szer pedig hibásan olvasható, különírva: *sífelszerelés bolt*.

helyesírás.mta.hu
e-nyelv.hu
szómagyarító.hu

Ezzel szemben jól használható a Google akkor, amikor egy-egy idegen szó fonetikus átírásáról akarunk tájékozódni. Például a *selfie* angol helyesírással 413 000-szer, a magyar kiejtésnek megfelelő *szelfi* pedig 325 000-szer szerepel. Tehát már-már mondhatjuk, hogy jó magyar megfelelő híján az átírt szóalak fog gyökeret ereszteni nyelvünkben. Bizonyos szavak elterjedését illetően is segítségünkre lehet az internet. Megnézhetjük például azt, hogy hányszor fordul elő a *bébiszitter, hóriszitter, kutyaszitter* és a *dédiszitter* szó.

Ha valaki csak helyesírási kérdésekre kíván választ kapni az interneten, akkor segít neki a helyesiras.mta.hu honlap. Azonban, ahogy a honlap üzemeltetői is fogalmaznak: „A portál alkalmazásai úgy működnek, hogy a magyar helyesírás szabályainak szabálypontjait dolgozzák fel, és ezek alapján tesznek javaslatot a helyes írásmódra. Az egyes alkalmazások tehát »nem gondolkodnak« – emberi segítség nélkül, automatikusan dolgozzák fel a felhasználók által beírt szavakat, kifejezéseket, és automatikusan adják meg a szabályzat szerinti helyes alakokat, valamint az egyes helyesírási kérdésekkel kapcsolatos szabálypontokat. Így, mint minden számítógépes alkalmazásnak, a helyesiras.mta.hu-n található alkalmazásoknak is megvannak a maguk korlátai."

Nem részletezem, mivel e lap olvasói számára ismert, hogy nyelvi (nyelvhasználati, helyesírási) tanácsokat ad a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda is. A Manyszi honlapjának „kistestvérén", a Szómagyarító honlapon pedig bárki vállalkozhat arra, hogy beírja javaslatát. 2017 márciusáig 11 590 magyarítás érkezett 4738 idegen szóra. Ez szép eredmény, és a folyamatos bővülés azt jelzi, hogy igény van erre az úgynevezett web 2-es honlapra, és lehet, valakinek egy magyarítás olyan alkotói örömöt szerez, ami egész nap kitart. Már megérte.

Minya Károly

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

Tér és idő a nyelvben és az elmében

Habár a cím akár egy sci-fi regény címére is utalhatna, itt nem erről van szó. A kutatás témája megtapasztalható és megtapasztalhatatlan, megfogható és megfoghatatlan fogalmaink nyelvi mibenléte: a nyelv és az elme kapcsolatában, azaz a pszicholingvisztikában vizsgáljuk konkrét és absztrakt fogalmaink tulajdonságait, hasonlóságait és különbségeit.

Azt, hogy absztrakt fogalmaink elsajátítása mennyire komplex folyamat – habár felnőttként már nem feltétlenül vagyunk ezzel tisztában –, hadd szemléltessem kisgyermekkorom egy emlékével. Talán 3-4 éves lehettem, amikor az egyik bátyámtól akartam mindenáron megtudni, *tulajdonképpen mennyi is az a fél óra*. *Sok vagy kevés?* Hiába próbálta elmagyarázni, hogy *egy órának a fele*, *30 perc*, vagy *attól függ, mihez képest*. Csak az elégedetlenség emléke él bennem, hogy *most sem jutottunk egyről a kettőre*, mivel konkrét, megfogható választ értelemszerűen nem kaphattam. Nem kell azonban az einsteini relativitáselmélet kérdéskörét feltételeznünk a kutatás végső tárgyaként. Nyelvi kutatásom alapkérdése az, hogy vajon hogyan reprezentáljuk, képzeljük el az időt? Legtöbbünknek egy térbeli számegyenes-szerű kép villanhat fel, de valóban ilyen hatással van a térbeli tapasztalat az idői elsajátításra? Mit mond erről a nyelvünk?

Tehát a térbeli és időbeli jelentésű szavaink vizsgálatáról van szó, amelyek segítségével szeretnénk hozzáférni ahhoz, hogy az elménk pontosan hogyan is reprezentálja a teret és az időt. Egyik legfőbb terepe ennek a gyermekek nyelvelsajátításának vizsgálata, hiszen képet kaphatunk arról, hogy: a) a gyermekek mikortól értik és mikortól használják ezeket a fogalmakat; b) az esetleges természetes hibázási mintázatok milyen információkat adnak számunkra a téri és idői reprezentációk kiépítéséről. Végül pedig c) a két fogalmi halmaz milyen kapcsolatban áll egymással. A konkrét téri tapasztalat befolyásolja-e azt, hogy a nyelvelsajátítás folyamán hogyan építünk ki magunk számára egy *mentális képet* az időről?

Például a magyar névutók egy része egyaránt rendelkezik időbeli és térbeli jelentéssel. Gondolhatunk olyan példákra, mint *a szék az asztal előtt van*: itt a szék térbeli elhelyezkedéséről nyilatkozunk az asztal aktuálisan kijelölt elejéhez képest. Ugyanakkor mondhatunk olyat is, hogy *a csekkeket befizettem a határidő előtt*: a csekkek befizetésének eseménye a határidő eseményéhez képest a múltban történt. A gyermeknyelvben, a nyelvelsajátítás aktív szakaszában vizsgálható az, hogy a névutók mint nyelvi elemek térbeli és időbeli jelentése milyen sorrendben és milyen összefüggésekben jelenik meg.

A pszicholingvisztika gyermeknyelvi kutatásainak egyik alapvető eszköze a kísérlet, azaz olyan játékos szituációk konstruálása, amelyekben a gyermekek nyelvi tudását tudjuk vizsgálni. Például a névutók térbeli elsajátítási szintjét vizsgáltuk egy bújócskajáték imitálásával. Egy játékszobában kis állatok bújócskáztak egymással. Eközben egy sünibáb elmondta a gyermeknek, hogy ő bizony bekötött szemmel is meg tudja mondani, ki hova bújt. *A farkast az ágy előtt találta meg* – mondta a süni, majd a gyermek feladata volt eldönteni, hogy a süni jól vagy rosszul írta-e le a jelenetet. Az időbeli jelentés vizsgálatára egy mesevideót néztünk meg közösen a gyerekekkel, ahol az események sorrendjét kellett meghatározniuk ugyanezen névutókkal: *Mikor esett le a párduc a fáról? Az előtt, vagy az után, hogy nyújtózkodott?* Ebben a kísérletben 45 gyermeket vizsgáltunk meg 3 éves kortól egészen 7 éves korig.

Lengyel Zsolt (*A gyermeknyelv*, Gondolat, Budapest, 1981) adatai alapján tudjuk, hogy a magyar gyermekek beszédében 3 éves kor körül jelennek meg a névutók. Korábbi kutatások alapján az látható, hogy elsődlegesen térbeli jelentésben alkalmazzák őket a gyermekek. A használat azonban nem jelenti egyben a jelentés elsajátítását is. De mit jelent ez? Egy gyűjtésem alkalmával a következő párbeszéd zajlott le köztem és egy 3,5 éves kislány között: – *Hol voltál? – Az ajtóba mellé!* (miután kiszaladt az ajtó mögül). Az ilyen hibák a nyelvelsajátítás természetes velejárói – így épül ki a jelentés. A fent említett bábos kísérlet eredménye alapján azonban azt mondhatjuk, hogy körülbelül 4 éves kor utánra a térbeli jelentések nagyjából megszilárdulnak. Ez a kísérlet mindemellett a kérdést kiegészíti azzal is, hogy az időbeli jelentést is hozzárendeli a névutókhoz mint nyelvi elemekhez. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar gyermekek valóban később kezdik el használni, illetve *helyesen* használni az események sorrendiségének kifejezésére az *előtt–után* névutókat: akár 5-6 éves korban is találhatunk még természetes hibákat. Ez számunkra tehát azt jelenti, hogy absztrakt fogalmaink valóban komplexebb feldolgozást igényelnek, hiszen ugyanannak a nyelvi elemnek a különböző jelentései egymáshoz képest igen különbözően jelenhetnek meg a nyelvelsajátításban, másképp megfogalmazva: nemcsak szavak megtanulásáról van szó, hanem fogalmi reprezentációk – képek – kiépítéséről is. Azonban a térbeli jelentés elsőbbségéről még csak elsajátítási sorrendbeli elsőbbségként beszélhetünk. Arról, hogy milyen hatással van az időről alkotott képünk kiépítésére, még nem kaptunk egyértelmű választ.

Az adatok feltárnak olyan jelenségeket, amelyek utalhatnak a nyelv mögötti mentális fejlődési folyamatokra. A térbeliség esetén – ahogy ezt korábbi, más nyelvű kutatások is felvetették már – a magyar *előtt* pl. a *mögött*höz képest elsőbbséget mutat. Ez magyarázható a kognitív fejlődési szakasz kezdetére jellemző egocentrikusság és célirányosság elvével (Pléh Csaba: *A lélek és a nyelv*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013). A gyermekek téri tájékozódásukban elsőként azokra az objektumokra figyelnek, amelyek *előttük* vannak, láthatók számukra. Ez a beszédükben is megjelenik. Ezzel szemben az időbeli jelentéstartományban az *előtt* jóval később jelenik meg helyes használatban, sok esetben a gyermekek 5-6 éves korban is az *után*t használták helyette. Ez beleillik a célirányosság elvébe: az események természetes sorrendiségét – előrehaladását – az *után* idői névutóval fejezzük ki. Az *előtt* idői használatában ezt a természetes sorrendet megfordító műveletre van szükség, amely feltehetően extra kognitív erőfeszítéssel jár – tehát komplexebbnek tekinthető –, emiatt később jelenik meg a nyelvelsajátításban a helyes „nyelvi elem – jelentés" összekapcsolás.

Fontos leszögezni, hogy a jelentések vizsgálatában megkerülhetetlenné válik az, hogy idő és tér rendelkezik viszonyítási irányokkal. Például: *Merről nézve az asztal előtt?* vagy *Mikulás karácsony előtt van* (múlt), de *Mikuláskor karácsony még előttünk van* (jövő). Ezen felül a kísérleti feladat komplexitása is torzíthatja az eredményeket. A jelenlegi adatgyűjtésbe éppen ezért színező feladatokat építünk be, hogy a gyermek számára jól ismertté és egyben kedveltté tegyük a foglalkozást. Munkánk tehát még korántsem ért véget.

Harmati-Pap Veronika

A szerző az Intézet Pszicho-, Neuro- és Szociolingvisztikai Osztályának tud. segédmunkatársa. **(A szerk.)**.

Olvasólámpa

Nyelvész hétmérföldes csizmában

Balázs Géza Körbejárt föld című kötetéről

A hétmérföldes csizma, mint a repülő szőnyeg vagy a tengerlépő cipő, a mesésen gyors helyváltoztatás eszköze. Hősünk nem mesehős, nem rendelkezik emberfeletti tulajdonságokkal, ám földi képességekkel annál inkább. Magyarország nagy barátja, az anyanyelv tudós művelője a hazai barangolások, a honi tájak bejárása közben arra is szakít időt, hogy körbejárja a Földet. Ki az? Balázs Géza. Miután hazai barangolásainak egy részét kötetbe gyűjtötte (Nyelvi barangolások. Kilencvenkilenc úti cél. Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2016), nyomban megtoldotta a századikkal, az újabb könyvvel, a világjárásáról. Eredjünk nyomába, mert nagy ez az út… a Csendes-óceánon innen és túl. Útvonal: Amerika (Costa Rica, Mexikó, El Salvador, Guatemala, Belize, Honduras); Afrika (Marokkó, Tunézia, Egyiptom); Európa széle (Törökország, Grúzia, Azerbajdzsán); Ázsia (Izrael, Jordánia, Omán, India, Srí Lanka, Nepál, Burma, Szingapúr, Vietnam, Laosz, Fülöp-szigetek és a láthatóan nagyon megkedvelt Kambodzsa), Óceánia (Mikronézia). Harminc ország, körbejárás kétszer is, persze megszakításokkal 2005 és 2015 között.

Mi hajtja e nagy kalandra? A kulturális és nyelvészeti antropológust leginkább a nagy kultúrák élete izgatja. Szomorúan tapasztalta, hogy nemcsak eltűntek városok, hanem az emlékük is gyorsan elhomályosult. És a titkok: „Miért épült egy kőváros Óceánia kellős közepén – amikor ma is alig laknak az emberek kőházakban?" (7) A múlt homályában eltűnt civilizációk hol hallgattak, hol meséltek. És az Ázsia-élmény: a szegénységben élő emberek boldogabbaknak tűnnek a más komforthoz szokott szemlélőnek. Noha sok esetben még a legszegényebb országokban sem hiányzik a jó minőségű mobiltelefon. Megérintette a vallások sokfélesége, elevensége. Megismerkedett az iszlám változataival, Azerbajdzsánnak egy apró falujában meglátogatott egy újonnan elfogadott katolikus felekezetet, járt Buddha szülőföldjén. Elgondolkodott a templomok, a szentélyek sokszor rikító színein, érezte a katolikus vallás Srí Lanka-i és Fülöp-szigeteki túlfűtöttségét, meglepetten hallgatta Közép-Amerikában a templomi gyülekezet vidám énekét. Mi most a hatalmas távolságot a könyvlapok forgatásával szeljük át, csemegézve a sok élményből. San José ezer méter magasan van, fénylik a turisták bőre, azt hiszik, izzadnak, de csak bepárásodnak. A közlekedés kaotikus, ennek ellenére kevés a baleset. Mintha megállt volna az idő, aminek a magyar turista „módfelett örült". Guatemalába leginkább a maják miatt ment, a maja irodalom olvasása közben megpróbálja megérteni a nagy birodalom létrejöttét és bukását (23). Egyiptomban végigkísérték a misztikumok, a Níluson hajókázva csodálta a tájat, majd érezte, amint a hajó az éjszaka leple alatt lágyan beúszik a kivilágított Luxorba (73). Srí Lankán a kultúrák, a vallások egymásra, sőt „egymásba" épülnek, barátságos, vendégszerető emberekkel találkozott, és részt vett egy hindu-buddhista zarándoklaton. Nepálban és Indiában tanúja a halottégetésnek. Kitapasztalja és túléli az ázsiai tömegközlekedést. Ahány földrész, annyi forma. Egy hagyományos, de modern arab ország: Omán, míg Dubaj: modernség, megalománia, abszurditás. A szétszakadt idő: Azerbajdzsán, a sokarcú Egyiptom, ahol nem ismerik az esőt és megnézik a fehér embert. Jeruzsálem: egy város, két nép, három vallás. Szingapúr „kereskedelmi és gazdasági csoda". Hogyan lehetett elérni? Sorolja a szabályokat és a büntetéseket, amelyekkel a multikulturális társadalmat összehangolják a mindennapi kulturáltsággal. A Csendes-óceán mentén óriási a népességkoncentráció, kíméletlen természetátalakítások, óriási társadalmi különbségek (az „isteni" uralkodó és az alávetett tömegek). Az összeomló kultúrák magukkal rántják a nyelveket (pl. az egyiptomi nyelv eltűnt, maját csak kuriózumként hallani, az indiai televízióban hindi-angolt beszélnek, az utcán a „pidzsin angol" használatos. Sok helyen nem sokra megy a turista a nyelvvizsgájával.

Hogyan fogadják az idegent? Rácsodálkozva, segítőkészen, a nehéz helyzetekben többször kisegítették. Fontos az igazodás a helyi szabályokhoz, szokásokhoz, azok betartása: templomi látogatáskor illő öltözet, türelem: a szentföldi kiránduláshoz, az Izraelbe való bejutáskor el kell viselni a többórás ellenőrzést (102). A magyarokról rendszerint keveset tudnak, viszont magyarokkal mindenhol lehet találkozni. „Nem érdemes magyarul hangoskodni sehol." Balázs Géza ismerkedik a nyelvekkel, kultúrákkal, írásokkal. Germanus Gyula 1936-ban írt, 1973-ban átdolgozott *Allah akbar* című könyvéből is idéz: „Egy másik világ megértése csak kultúrájának és részben nyelvének megismeréséből fakadhat." Minden földrészhez, tájhoz értelmező kisszótárt készített, gyarapítandó az olvasó ismereteit.

A kalandozó professzor az út során naplót ír, de nem útinapló, nem beszámoló lesz belőle: itt a közvetlen megélt élmények, érzések sorakoznak rendbe szerkesztve. Kulturális utazás ez, amely a felfedezéseken túl „a világban, magunkban való elmerüléssel" is együtt jár. „Az utazás kiemel a hétköznapokból, s olyasfajta katarzissal jár, mint egy műalkotás befogadása" (11). Az utazás „apró" gondjai alól a szerző sem mentesül – jegy, átszállás, késés, zötyögés, szállodai kilátások, gyalogmenet, pénzváltás. Persze útközben ezer probléma adódik, ilyen nagy útvonalon kivált, türelem, találékonyság, udvariasság, némi szerencse. Igazi életveszélybe nem került, de az indiai furfangos átverések között néha megfordult a fejében, szégyen a futás, de hasznos.

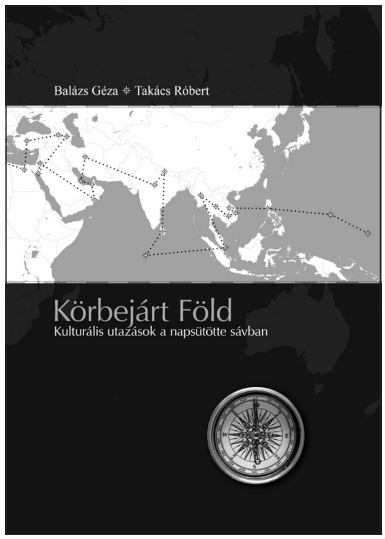

A sokféle életeket megtapasztalva sorra vetődnek fel a kérdések. Hogyan alakítja magát a civilizáció? „Az emberiség mindig dölyfös volt, s túlzottan bízott magában", szögezi le Balázs Géza. A túlzó felhalmozás, a demográfiai sűrűség, az élvezkedő élet többnyire összeomláshoz vezetett. „Élhető", lassú világot csak öt országban tapasztalt (10), erre mondja a példákat, hol azért, mert nincs hadsereg, hol meg különös államforma állt össze: „buddhista, kapitalista szocializmus" (218). Mit kezd az ősi világból hirtelen kiemelt és függetlenné vált Mikronézia? Egyelőre tervek, elképzelések nélkül vergődik az „óceáni, az örök semmi közepén". Bár az is lehet, hogy a visszafogott országoké lesz a jövő, töpreng el a kutató.

Lenyűgöző anyagot tartunk kezünkben, szemet gyönyörködtető látvány, nagy élmény. Színes képek, tájak, tárgyak, levegőben, vízen, földön, emberek között. Nem beállított formák, a mindennapok mozgása, kiváló összeállítás, kultúrtörténet, néprajzkutatóknak, geográfusoknak, a turizmus szakembereinek és minden egyszerű halandónak, aki körbe akarja járni a Földet. Ízelítő és felkerekedésre inspiráló mesélő album, szöveg és kép művészi megjelenítésben, nagyméretű oldalakon, kemény borítóval, 447 ragyogóan megkomponált fényképpel. Elcsodálkozunk azon is, mennyi minden belefér az ember életébe. Hogy csinálja, hogy bírja ezt? Bizonyára, mint a jó motor, folyamatosan tölti az akkumulátorokat. Például menet közben szemlélődik, jegyzetel, s ha mégis adódik kis „üresjárat", reptéri várakozás, hát újraolvassa Dante Isteni színjátékát. (Balázs Géza – Takács Róbert: *Körbejárt Föld. Kulturális utazások a napsütötte sávban.* ASZ, MNYKNT, INTER, Budapest, 2017. 260 oldal, ára: 5900 Ft.)

Sz. Tóth Gyula

VISSZHANG

Újratöltve – másképpen

Lapunk tavaly decemberi számában Holczer József foglalkozott az *újratöltve* kifejezés használatával. Cikke így kezdődik: „Az *újratölt(eni)* alak mostanában kezd divatozni; egyelőre még nem koptattuk el. Nem közhely, annak ellenére, hogy legalábbis már 1997-ből van rá adatunk: a Népszabadság »*újratölthető* mobil egységkártyá«-ról cikkezett." Ebből úgy tűnik, hogy a szerző magára az igére gondol, nem csupán annak valamelyik jelentésére. A cikk végén viszont – az *újratölt(ve)* átvitt értelmű használatának bemutatása után – ezt írja: „A két évtizede följegyzett mobil-jellemző még a konkrétnál tartott. Még korábban még konkrétabban lehetett szó például a borosüvegnek borral vagy a lámpának »jecet«-tel, petróleummal való újratöltéséről."

Ha a cikk írója magának az igének az adatoltságáról beszél, akkor nyilvánvaló, hogy a szónak ennél sokkal régebbinek kell lennie, és ez nem csupán feltevés, hanem adatokkal is igazolható.

Holczer József nem említi például a lőfegyverek újratöltését. A magyar nyelv nagyszótárának készítéséhez összeállított szöveggyűjteményben (http://www.nytud.hu/hhc) az ige legkorábbi adata éppen ilyen műveletet jelöl: „Vadölő tudta, hogy ellenfele vagy elmenekült, vagy éppen ***újratölti*** *a puskáját*" (1956: Cooper regényéből, Réz Ádám fordításában). Ugyanebben a szöveggyűjteményben az 1960-as és 70-es évekből vannak példák üvegnek, csészének, pohárnak, sőt szalmabábunak az újratöltésére is. – És az időben visszafelé haladva nem kell megállnunk az 1950-es éveknél. Különféle CD-k segítségével találhatunk adatokat az *újratölt* igére és származékaira a XX. század első feléből Krúdytól és másoktól, még korábbról, 1870 és 1880 tájáról Jókaitól is. Most csak Jókai-példákat idézek: „a fennmaradó gáz a legalkalmasabb *a léggömb* ***újratöltésére***" (1872–1874: A jövő század regénye); „Illavay ***újratöltötte*** *a revolverét*" (1880: Akik kétszer halnak meg).

Baj van azzal is, amit Holczer József az *újra* igekötő jelentéseinek dokumentálásáról ír: „Maga az alapige [ti. az *újratölt*] mégsem szerepel a Magyar értelmező kéziszótárban (2. kiadás: 2003), s nem említi a Tinta Könyvkiadó gondozásában 2007-ben megjelent Értelmező szótár+ sem. Ez utóbbi azonban annyit mégiscsak tudatosít, hogy az *újra*-két jelentéssel bír: 'ismételten, megint' és 'ismét, de másképpen'." Ez a megfogalmazás sajnos azt sugallja, hogy a jelentések megkülönböztetése az Értelmező szótár+ érdeme. A dolog azonban nem így áll: a kétféle jelentés már a kéziszótárban, sőt annak 1972-es 1. kiadásában is megvan.

A szerző adós marad annak a magyarázatával, miért határozói igenévi alakot szerepeltet cikke címében. Nyilván azért teszi ezt, mert azokban a címekben, amelyek cikkének megírására késztették, ez a forma jelenik meg: „Bevált terminológiák *újratöltve*", „Jókai *újratöltve*". Magam is úgy tapasztalom, hogy az *újratölt* igének az a valóban viszonylag új, átvitt értelmű használata, amelyet az idézett cikkcímek képviselnek, leginkább a *-ve* képzős alakhoz kötődik. Kiemelést érdemel az is, hogy az *újratöltve* többnyire címekben szokott állni a főnév után vetett, jelzői értékű határozóként. Ezáltal a határozói igenév közel kerül ahhoz, hogy határozószóvá váljék.

Mit is jelent az átvitt értelmű *újratöltve?* Sokféle szinonimával lehet helyettesíteni: 'megújítva, frissítve, másképpen, hitelesebben, újraértékelve', és még sorolhatnánk. Holczer József jól érzékeli, hogy ez az igenév az *újra* elemnek inkább az 'ismét, de másképp' jelentését képviseli.

Úgy tűnik, ő a konkrétabb → elvontabb irányú jelentésváltozásban tisztán magyar fejleményt lát. Szerintem azonban az átvitt értelmű *újratöltve* az angol *reload* ige *reloaded* igenevének hatására jelent meg és terjedt el a magyarban. Az angol igének van készlet feltöltésével, fegyver újratöltésével kapcsolatos jelentése is, de témánk szempontjából a legfontosabb a számítástechnikai alkalmazása: az, hogy egy program frissítését, megújított változatának a letöltését jelöli, nagyon gyakran a *reloaded* (szó szerint: 'újratöltött, újratöltve') igenévi alakkal.

Az angolban a számítástechnikai kifejezés a szaknyelvből kilépve általánosabb használatúvá vált: jelölheti valakinek vagy valaminek más szemléletű bemutatását, újraértékelését is. Így született például a *Shakespeare reloaded* (szó szerint: 'Shakespeare újratöltve') oldal az interneten. Nyilvánvalóan ezt a típust másolják a *Jókai* ***újratöltve***-félék, tehát nem gondolnám magyar leleménynek őket.

Nem tudhatom, hogy az angol beszélők egy részét (főként a középkorúakra és idősebbekre gondolok) zavarja-e a *Shakespeare reloaded* címtípus. Nekem az átvitt értelmű *újratöltve* egyáltalán nem tetszik. Ennek csak az egyik oka az angol minta sablonná váló követése világosabb, pontosabb szó- vagy kifejezésválasztás helyett. Vajon mire alkalmas az *újratöltve,* amire az *átértékelve, újrafogalmazva, újragondolva, más nézőpontból, más szemmel* és társaik nem jók?

Legalább ennyire zavar az, hogy az *újratölt* számomra (és azt hiszem, sok-sok más nyelvhasználó számára is) mechanikusan ismétlődő műveletet jelöl, olyasmit, aminek a természetétől idegen a kreativitás. Ilyen a fegyvernek, a pohárnak, a palacknak, sőt az akkumulátornak, a festékkazettának, a mobiltelefonnak az újratöltése is: egyiknek sincs fantáziáról tanúskodó, teremtő jellege. Az persze kétségtelen, hogy az *újra* igekötőnek kétféle jelentése van, de ebből nem következik, hogy ha egy igéhez (esetünkben a *tölt* igéhez) illik az egyik, akkor illik a másik is.

Holczer József az *újratölt(ve)* jelentésváltozását a nyelv teremtő erejének tulajdonítja. A nyelv valóban változékony, de nem a használóitól függetlenül változik. A most tárgyalt változást én az átgondolatlanság jelének, a sznobságba hajló nyelvhasználat tünetének látom.

Az *újratöltve* esetéhez sokban hasonlít, de részben el is tér tőle a szintén divatos *újragombolva* viselkedése. Ez az igenév az *újratöltve* szinonimaféléje, és szintén bajok vannak a használatával. A részletekről azonban majd egy másik alkalommal szólok.

Horváth László

Helyesbítés

Lapunk áprilisi számában Buvári Márta Szálkák című cikke második részének utolsó mondata helyesen a következő: „Vagy más szórenddel: *Szíves türelmüket és megértésüket kérjük.*" **(A szerk.)**

www.manyszi.hu

Kérdések és válaszok

Az *asztalos részleg – asztalosrészleg* forma közül melyik a helyes alak?

Hasonló példa a *kovácsműhely* szó, ti.'a kovács műhelye' (AkH. 110. szabálypont, birtokos jelzős szóösszetétel). Ennek alapján az egybeírást javasoljuk: *asztalosrészleg*. De ha az *asztalos* szót főnévi jelzőnek tekintjük, a különírás sem hibás, pl. intézménynévben: *Asztalos Részleg* (a gyárnak az a részlege, amelyben az asztalosok dolgoznak).

Átnézzük. Kijavítjuk.
Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda
www.e-nyelv.hu
iroda@e-nyelv.hu
+36-30-318-9666

A *futball* összetett szónak minősül? Pl. a *futball + huliganizmus*t egybe- vagy kötőjellel írjuk?

A magyarban a *futball* főnév nem számít összetett szónak. A *futballhuliganizmus* szót egybeírjuk, két szóból álló szóösszetételben ugyanis nem vesszük figyelembe a szótagszámot (AkH. 139. szabálypont).

Az *ügyfél* az az ügy fele? A *képviselő* képet visel, ahogy az *autószerelő* autót szerel?

A kérdezett kifejezések összetett szavak. Az *ügyfél* az *ügy* és a *fél* szavakból keletkezett, a *fél* szó jelentése: 'kapcsolatban álló személyek, társak egyike' (Magyar értelmező kéziszótár). A *képviselő* szót a nyelvújítás korában alkották, a 19. század elején, eredete az akkor használatos *képet visel* szerkezet, pl. Faludi Ferencnél: „kezet ada, hogy képét fogja viselni és reméli, győzedelmesen" (Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára [hasonmás kiadás]. Nap, Bp., 1999 [1902], 169.).

Egybe- vagy különírjuk azt, hogy *vudu átok*?

A két főnévből álló, jelentéstömörítő összetételek tagjait egybeírjuk. A *voodoo* szót az OH. (1477) még nem írja át, eszerint: *voodooátok*. Tótfalusi István Idegenszó-tár (956) című könyve már tartalmazza az átírt alakot is, eszerint: *vuduátok*. Ez a szó is igazolja, hogy az idegen szavak írásmódja folyamatosan halad az eredetitől a magyaros (a kiejtés szerinti) felé.

A *hozzátoldanivaló* helyesírása érdekel. A teljes mondat: Ehhez nekem is van hozzátoldanivalóm.

Ha a kifejezés melléknévi értelemben szerepel, különírást alkalmazunk: *enni való hús, égetni való fa, hozzátoldani való darab*. Ha viszont főnévi értelemben szerepel, összetételként egybe kell írni: *ennivaló* (amit meg kell enni), *égetnivaló* (amit el kell égetni), *hozzátoldanivaló* (amit hozzá kell toldani). Vagyis az Ön mondatában egybe kell írni.

Helyesen tanulta gyermekem a tanítónőjétől, hogy a *lyány* és a *seprő* (a *seprű* alternatívájaként) létező szavak, illetve használhatók?

A *seprű, söprű* (kissé régies vagy népnyelvi), illetve a *seprő* szavak megtalálhatók a Magyar értelmező kéziszótárban. A *lány* szó népies változata, a *lyány*, illetve *jány* szintén benne van ebben a szótárban. A mai használatban a *lány* vagy a *leány* a gyakori, a népies változatok sokkal ritkábban fordulnak elő (de magyarórán népmesékben elképzelhetők).

A *tejesdoboz* szót így kell helyesen írni, nem pedig külön, ugye?

A 'tej tárolására való doboz': *tejesdoboz*. De a 'tejjel szennyezett, leöntött (bármilyen) doboz': *tejes doboz.*

Hogyan írjuk helyesen a *növényvédőszer hatóanyag maradvány vizsgálat* kifejezést?

Az AkH. 141. b) szabálypontja alapján ilyen esetekben, ha szószaporítás nélkül lehetséges, célszerű a szerkezetes megoldás használata: *növényvédő szer hatóanyag-maradványának vizsgálata*.

Használható-e a *túlontúli* kifejezés jelzőként?

Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára tartalmazza a *túlontúli* szót a következő jelentéssel: túlságos vagy szerfölötti mértékkel vett. Például: *túlontúli megpróbáltatás*. Kissé régies és ritka kifejezés.

Hogyan írjuk a *fél tányér*, *fél tányérnyi* kifejezéseket?

A mennyiségjelzős szókapcsolatok tagjait általában különírjuk egymástól: *fél tányér étel* (AkH. 105. szabálypont). Ha két szó kapcsolatában az előtag egyszerű tőszámnév (illetve a *sok, több, fél* szó), az utótag pedig egy *-i, -ú, -ű, -jú, -jű, -s, -nyi* képzős egyszerű szó, akkor a tagokat egybeírjuk: *féltányérnyi étel* (AkH. 117. szabálypont).

***Pléhhel* és *pléhvel*. Mindkettő helyes az új szabályzat szerint?**

Az AkH. 12. kiadása szerint a *pléh* nem tartozik az ingadozó kiejtésű szavak közé, ezért a helyes alak: *pléhvel*. A *-val, -vel* és a *-vá, -vé* határozórag magánhangzóra végződő tőhöz alapalakjában kapcsolódik, pl. *babával, kővé.* A *h* végű szavak egy része – azok, amelyek végén a *h*-t nem ejtjük ki – magánhangzós tövűnek számít: *csehvel, pléhvé* (AkH. 41. és 74. szabálypont).

A *szabadidő* és a *jó tanács* hogyan írandó?

Mindkettőt írhatjuk egybe is, külön is: *szabadidő* (hivatalos pihenőidő), de *szabad idő* (szabadon felhasználható idő), pl. *nincs szabad időnk városnézésre* (AkH. 494); *jótanács* (= szívből jövő tanács); de: *ez nagyon jó* (= hasznos, célravezető) *tanács* (AkH. 329).

Külön vagy kötőjellel írjuk azt, hogy *luxus Mercedes*?

A *luxus* főnévvel alkotott szóösszetételeket egybeírjuk: *luxusautó, luxuscigaretta, luxuskivitel, luxuskivitelű, luxusszálloda* stb. (OH. 1016). Mivel itt az utótag tulajdonnév, ezért kötőjellel kapcsoljuk hozzá a köznévi előtagot: *luxus-Mercedes*.

Helyesen jártam-e el akkor, amikor a *New York-ibb* kifejezést így írtam le?

Ha az idegen tulajdonnév két vagy több különírt elemből áll, akkor az *-i, -s* stb. képzőt (a többelemű magyar tulajdonnevekhez hasonlóan) mindig kötőjellel kapcsoljuk az utolsó elemhez, s az alapforma szerinti kezdőbetűket megtartjuk (AkH. 217. b) szabálypont). Ezt nem befolyásolja az, ha még kap egy középfokjelet, tehát jól írta, a helyes alak: *New York-ibb.*

A *prémium* előtagú szavakat egybeírjuk-e? Konkrétan a *prémiumbár, prémiumitalok, prémiumwhisky* érdekel.

A kérdezett kifejezések helyes írásmódja valóban az egybeírás: *prémiumbár, prémiumitalok, prémiumwhisky*, mivel a *prémium* szófaja főnév, így a kérdezett szavak jelentéssűrítő összetételek.

Egy külföldön élő, idegen anyanyelvű, ám magyarul tanuló ismerősöm aziránt érdeklődik, miért nem használunk névelőt a következő szerkezetben: *a Peru csodáiról*.

A tulajdonnévi birtokos szerkezetek elé általában nem ajánlatos, sőt többnyire nem is szabad névelőt tenni, ha a birtokos jelző földrésznek, országnak, államrésznek, városnak, községnek, személynek a neve: *Amerika fölfedezése, Norvégia fjordjai, Felső-Ausztria lakossága* (Nyelvművelő kézikönyv I., 82). A helyes alak tehát: *Peru csodái*. Ha azonban a tulajdonnév határozott névelőt tartalmaz, ez a névelő a birtokos szerkezetben is megmarad: *az Antarktisz meghódítása, a Vatikán múzeumai, a Szovjetunió felbomlása.*

Összeállította: **Minya Károly**

Nyelvi gyorsszolgálat. 2006-tól működik a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda ingyenes nyelvi tanácsadása. A beérkező kérdésekre az iroda munkatársai egy napon belül (néha egy órán belül) válaszolnak. A kérdések és a szerkesztett (a kérdező adatait nem tartalmazó) válaszok megtalálhatók a honlapon. Jelenleg mintegy 22 000 kérdés-válasz között lehet tallózni. A tanácsadás fejlesztéséről április elején tanácskoztak az iroda munkatársai Nyíregyházán. *(Manyszi)*

HÍREK – TUDÓSÍTÁSOK

Hírek

2017. évi anyanyelvi pályázatunk témája: **hobbik, hobbinyelvek**. A pályázat célja a magyar nyelv sokszor lappangó értékeinek föltárása, megóvása, nyelvi örökségünk megőrzése és életre keltése, valamint gyarapítása s az újabb nemzedékkel való megismertetése. A pályamunka állhat egy hobbi leírásából, a hobbihoz kapcsolódó szókészlet (sajátos szókincs, frazeológia) bemutatásából, lehetőség szerint kisszótár melléklettel. Saját hobbi leírása is lehet a pályázat tárgya. A pályázatok beérkezési határideje: 2017. augusztus 15. Részletes leírás: Édes Anyanyelvünk 2017/1., valamint: http://www.e-nyelv.hu/2017-01-23/hobbik-hobbinyelvek/

É. Kiss Katalin Bolyai-díjas

É. Kiss Katalin kapta meg 2017-ben a 2000-ben alapított és kétévente átadott *Bolyai-díj*at. A Bolyai-díj Magyarország legrangosabb civil alapítású tudományos díja. A korábbi díjazottak: Pál Csaba biológus (2015), Nusser Zoltán neurobiológus, Perczel András vegyész, Ritoók Zsigmond ókorkutató, Lovász László matematikus, Bor Zsolt fizikus, Roska Tamás informatikus, Freund Tamás biológus.

A Bolyai-díj Alapítványhoz kapcsolódik a fiatal tehetségek számára nyitva álló Bolyai Önképző Műhely egyetemközi szakkollégium, amely hároméves képzésére 2017. június 15-ig várja a jelentkezőket: www.bolyaimuhely.hu.

Kazinczy-érmesek, 2017.

A 2017. évi győri versenyen Kazinczy-érmet nyert tanulók. Gimnázium I.: Csikós Balázs (Pécsi Apáczai Csere János Gimn., felk. tanára: Minárik Tamás), Major Botond (Péterfy Sándor Evangélikus Okt. Kp., Győr, felk. tanára: Montovayné Krupla Ildikó), Makai Béla (Kecskeméti Református Gimn., felk. tanára: Kovács Zoltán), Mari Dorottya (Horváth Mihály Gimn., Szentes, felk. tanára: Szurmik Zoltán), Molnár Marietta (Ózdi József Attila Gimn., felk. tanára: Németh Anita), Pántics Luca (Marcali Berzsenyi Dániel Gimn., felk. tanára: Horváthné Csoszó Gyöngyi), Szabados Attila (Kisvárdai Bessenyei György Gimn., felk. tanára: Deák-Takács Szilvia), Szebellai Dániel (Selye János Gimn., Komárom, felk. tanára: Farkas Adriána), Varga Eszter (Kolozsvári Református Gimn.), Vilmos Etelka (Karolina Gimn., Szeged, felk. tanára: Szabó Mária); Gimnázium II.: Berki Júlia (Prohászka Ottokár Katolikus Gimn., Budakeszi, felk. tanára: Jámbor Erzsébet), Dán Klaudia (Móricz Zsigmond Gimn., Bp., felk. tanára: Osváth László), Fűzfa Balázs Mihály (ELTE Bolyai János Gimn., Szombathely, felk. tanára: Fűzfáné Csuti Borbála), Gócs Annabella (Sárospataki Református Koll. Gimn., felk. tanára: Szentimreiné Tóbiás Tímea), Hamar Dávid (Tatai Református Gimn., felk. tanára: Maller Márta), Kopacz Róbert (Segítő Mária Római Katolikus Gimn., Csíkszereda), Köles Kende Bátor (Békéscsabai Andrássy Gyula Gimn., felk. tanára: Farkasné Csató Katalin), Pethes Vivien (Leövey Klára Gimn., Bp., felk. tanára: Soltész Viktória Anna), Szegedi Ágnes Cintia (Németh László Gimn., Hódmezővásárhely, felk. tanára: Lázárné Megyeri Zita), Tóth Eszter (Zalaegerszegi Kölcsey Ferenc Gimn., felk. tanára: Vakherda Erzsébet). Szakképző iskolai tanulók: Böröcz Barnabás (Kozma Lajos Faipari Szakgimn., Bp., felk. tanára: Bordács Zsuzsanna), Buránszki József (Pálfy Vízügyi Szakgimn., Szolnok, felk. tanára: Nagy Brigitta), Jantyik Zsanett (Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakgimn., Békéscsaba, felk. tanára: Szabó Ila), Jávori Enikő (Mathiász János Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája, Balatonboglár, felk. tanára: Kenyeresné Kiss Gabriella), Kiss Kornélia (Nyíregyházi Művészeti Szakgimn., felk. tanára: Dantesz Tamásné), Kurucz Vivien (Horváth Boldizsár Szakgimn., Szombathely, felk. tanára: Fábián Éva), Lőrincz Róbert (Fáy András Szakgimn., Bp., felk. tanára: Csókásné Gémesi Ildikó), Márton Richárd (Szegedi Gábor Dénes Szakgimn., felk. tanára: Némethné Balázs Katalin), Pirityi Kamilla (Pápai Református Kollégium Művészeti Szakgimn., felk. tanára: Adorján Zoltán), Rácz Alexandra (Weiss Manfréd Szakgimn., Bp., felk. tanára: Keppel Gyula), Régaisz Péter (Soproni Porpáczy Aladár Szakgimn., felk. tanára: Ihászné Lajber Rita), Szabó Anna (Szegedi Tömörkény István Művészeti Szakgimn., felk. tanára: Zsótér Éva), Szőke Klaudia (Raoul Wallenberg Szakgimn., Bp., felk. tanára: Kovácsné Glózik Inez), Toman Attila (Neumann János Számítástechnikai Szakgimn., Bp., felk. tanára: Gönczy-Szabó Gabriella), Vígh Ramóna (Ceglédi Közgazdasági és Informatikai Szakgimn., felk. tanára: Füle Bernadett).

4. nyelvésztábor, Sátoraljaújhely, 2017. június 21–25.

2017. jún. 21. 16.30 Balázs Géza: Most már tényleg vége a Gutenberg-galaxisnak… 20.00 Pusztay János Radnóti-estje – jún. 22. 10.00 Nádasdy Ádám: A mai magyar nyelv helyzete, jövője. 14.00 Irodalmi kirándulás Alsóregmecre: Kazinczy Ferenc a községben töltötte gyermekkorát, itt volt szüleinek lakhelye és birtoka. Itt tartóztatták le 1794. december 14-én. Túravezető: Fehér József. 20.00 Irodalmi est: Dante-fordítások (hangfantázia) – jún. 23. 9.00 H. Varga Gyula: A kommunikációs kompetencia fejlesztése; Egey Emese: A Kalevala-fordító Rácz István – és a finn–magyar kapcsolatok; Karácsony Fanni: Egy lektor esetei a jogszabályokkal; Dénes Ágota: A módszertani megújulás lehetőségei a nyelvtantanításban – „Aranyra hangolva". Programok A Magyar Nyelv Múzeumában, Szép-halomban. Beke József, a legtöbb magyar írói szótár szerzője. Fűzfa Balázs: „Gondoltam fenét!" Könyvbemutatók a szerzők közreműködésével: Pomozi Péter szerk.: Anyanyelv és nemzeti jövő. 19.30 Balázs Géza: Körbejárt Föld – jún. 24. szombat: Arany-esszékonferencia (MNYKNT): Pomogáts Béla: Népköltő – nemzeti költő; Pusztay János: Arany és az eposzok; Pomozi Péter: Szólások, közmondások Arany költészetében; Balázs Géza: Arany nélkül? Mi lenne, ha nem lett volna Arany János? H. Varga Gyula: A pásztortűz motívum a Toldi előhangjában; Fráter Zoltán: Arany és Karinthy; Halász Csilla: Várostörténeti séta Arany nyomában; Minya Károly: Tanítsuk-e a Toldit? Horányi Márton: Arany János Ráchel-versei 1851-ből – jún. 25.: Magyar kálvária – kirándulás

II. Bihari Nyári Egyetem, 2017. július 24–28., Berettyóújfalu–Nagyszalonta

2017. júl. 25.: Balázs Géza: A magyar falu sorsa. Szilágyi Ferenc: Településföldrajz, agrárium – júl. 26.: János Szabolcs: Kulturális emlékezet. Horváth Gizella: Jó ember, jó szakember – esztétikai nevelés – júl. 27.: Kirándulás Nagyszalontára – júl. 28.: Bakonszeg (Bessenyei György), Biharnagybajom (Szabó Pál, Szűcs Sándor) – júl. 29.: Benedek Csaba: Másodlagos felhasználás a Fekete-Körös völgyében. Részvétel: előzetes jelentkezéssel. Információ: 30-318-9666 és iroda@e-nyelv.hu vagy anyanyelvi@mnyknt.hu.

Holczer József hetvenéves

2017. február 9-én töltötte be 70. életévét **Holczer József** szerzetes, tanár, Lőrincze-díjas nyelvművelő, lapunk és más lapok, rádióműsorok nyelvművelő rovatainak külső munkatársa. 2017. február 11-én a Kecskemét melletti Kadafalva Szent József-kápolnájában (ahol rendszeresen szolgál) ezzel a vallomással kezdte a misét: „Kedves Testvéreim! Az elmúlt ötven év lényegében egybeesik piaristaságom fél századával. Ha a nullára végződő születésnapjaimra összpontosítok, ezt kell mondanom: 20 évesen, kispapként, pláne Pesten időzve, legfeljebb hírét hallottam e kápolnának. Tíz évre rá, '77-ben egy-két alkalommal kisegíthettem a betegeskedő Sebestyén atyát. 40 évesen még kevésnek tartottam az itteni 9 évemet személyes évfordulóm dobra verésére. Az 50.-hez érve megmentett az ünneplástől a kórház, a sérvműtét. A 60. születésnap alól azonban már nem lehetett kibúvó; a szentmisét ekként vezettem be: »Ezt a szentmisét a kápolna kedves hívei lelkipásztorukért mondatják.« Ekkor történt, hogy egyik kedves köszöntőm azzal fejezte be mondanivalóját: kívánja, hogy a 70., sőt a 80. alkalmából is itt, kápolnánkban köszönthessenek a testvérek, a kápolnaközösség és vendégeink. Íme, Isten kegyelméből, az elsőnek említett szám elérkezett: tegnapelőtt 70 éves lettem. Igyekeztem megelőzni benneteket: a 2017-es misefüzetbe időben magam vezettem be e megemlékezést vagy inkább hálaadást. »A pap önmagáért« megnevezésű votívmisét mondom, ám mégis veletek, jelenlétetekben és értetek is mutatom be az Úristen nagyobb dicsőségére. Vizsgáljuk meg lelkiismeretünket, bánjuk meg bűneinket, hogy együttes örömmel és közös hálával ünnepelhessük a teremtő-fenntartó isten nagy titkait…" A mise végén: „a misénk utáni agapéval, attól kezdődően mint a kápolna immár nagy Öregje minden énnálam fiatalabb, 18 éven fölüli testvéremnek általánosan fölajánlom a pertut. […] Így induljunk tovább Isten kegyelmével a 75.-em, majd rá egy évre, 2023-ban elérkező aranymisém felé."

Szép magyar beszéd verseny idegen anyanyelvűeknek

Idegen anyanyelvű általános iskolásoknak szerveztek Szép magyar beszéd versenyt a Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszékének oktatói az Együtthaladó projekt keretében. A budapesti Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola adott otthont a programnak. A versenyen 32 diák vett részt, többségükben kínai anyanyelvűek, de voltak bangladesi, egyiptomi, indiai, iráni, libano-

ni, mongóliai, pakisztáni, szíriai, török és vietnami származású diákok is. A versenyzők hat budapesti általános iskolából érkeztek (Erzsébetvárosi Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, Szakgimnázium és Szakiskola; Janikovszky Éva Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola; Kőbányai Szent László Általános Iskola; Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium; Orchidea Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium). A versenyt Kemény Gábor egyetemi tanár nyitotta meg. A megnyitón beszédet mondott László Tamás országgyűlési képviselő. A tanulók három nyelvi csoportban (A – alapfokú, B – középfokú, C – felsőfokú) versenyeztek. Két magyar nyelvű szöveget kellett felolvasniuk: az egyiket magukkal hozták, a másikat helyben kapták kézbe, s néhány perces felkészülés után kellett felolvasniuk. Az egyes csoportokban az alábbi eredmények születtek:

A csoport: 1. Demirci Safiye (Orchidea Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola; felkészítő tanára: Vermeki Boglárka), 2. Shakya Ustav (Erzsébetvárosi Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, Szakgimnázium és Szakiskola; f. t.: Tóth Annamária), 3. Huang Yilin (Szent László Általános Iskola; f. t.: Káldy Zsuzsanna).

B csoport: 1. Nguyen Hoang Viet (Janikovszky Éva Angol-Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola; f. t.: Csákné Révész Mónika), 2. Hamami Saleh (Janikovszky Éva Angol-Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola; f. t.: Csákné Révész Mónika), 3. Nguyen Anh Tuan (Szent László Általános Iskola; f. t.: Káldy Zsuzsanna) és Sun Dawei (Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola; f. t.: Erdélyi Zsuzsanna).

C csoport: 1. Li Xiu Cheng (Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, f. t.: Erdélyi Zsuzsanna). A Miskolci Egyetem Konfuciusz Intézetét képviselő kínai nyelvi lektorok különdíjasa Wu Jia Wei, a Szent László Általános Iskola tanulója lett. A győztes és helyezett versenyzőket különféle tárgynyereményekkel jutalmazták (bluetooth hangszóró, a magyar koronát ábrázoló puzzle, valamint a Nógrád Megyei Könyvtár, a Miskolci Egyetemi Konfuciusz Intézet és az MMA által felajánlott ajándékcsomagok). A legeredményesebb felkészítő munkát végző iskolák csoportajándékban is részesültek: az Erzsébetvárosi Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, Szakgimnázium és Szakiskola csoportos belépőt nyert az Országházba, az Orchidea Angol-Magyar Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola diósgyőri várbelépőket és a Borsodi Fonó rendezvényére szóló jegyeket kapott, a Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium tanulói a miskolci Avalon Parkban és a Pannon-tenger Múzeumban tölthetnek el egy napot. *(Gréczi-Zsoldos Enikő)*

Események

2017. jún. 21–25. 4. nyelvésztábor + juniális (Kazinczy Múzeum, Sátoraljaújhely)

jún. 24. Arany János-esszékonferencia (MNYKNT, A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom)

jún. 30–júl. 1. A nyelv közösségi perspektívája (PKE, Nagyvárad)

júl. 24–28. 2. Bihari Nyári Egyetem (Berettyóújfalu, Nagyszalonta)

aug. 27–szept. 1. 26. nemzetközi névtudományi kongresszus, Debrecen

aug. 30–szept. 1. Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok, XXVI. magyar alkalmazott nyelvészeti kongresszus (Manye, PTE, Pécs)

szept. 29–okt. 1. Az idő (Magyar Szemiotikai Társaság, EKE, Eger)

okt. 6. Szent László-emlékülés (MNYKNT, Nagyvárad)

nov. 6. Gátszakadás: a Biblia nemzeti nyelveken (Budapest) + kiállítás az Erdélyi Szépmíves Céh munkáiból (MNYKNT, Bp.)

nov. 13. A magyar nyelv napja (PIM, Budapest)

Könyvek

Balázs Géza – H. Varga Gyula szerk.: Sajtónyelv – médianyelv. Kutatás, elemzés, dokumentumok. Hungarovox, Budapest, 2017.

Bereznai Zsuzsanna: „Édes Szűzanyám, fogd a kezem…" Egy XXI. századi kecskeméti „próféta" mentalitása. (A kötet egyik szerzője: Holczer József.) Kecskemét, 2017.

Fábiánné Szenczi Ibolya: Csongrád város irodalmi öröksége. Távlat Kiadó, Csongrád, 2015.

H. Bottyánfy Éva: Az Apor-kódex töredéklapjai. 15. század első fele/15. század vége. Közzéteszi: Zelliger Erzsébet. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2016.

Hódi Éva: Még egy kis nyelvi tücsök és bogár. Stratégiai füzetek, 12. Széchenyi István Stratégiakutató Társaság, Ada, 2016.

Kováts Dániel: Anyanyelv, emberség, beszédmód. Írások a beszéd- és magatartáskultúráról. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2017.

Ladányi Mária és Hrenek Éva szerk.: A szerves-dialektikus nyelvelmélet és hatásai. Tanulmánykötet Zsilka János professzor (1930–1999) tiszteletére. ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest, 2016.

Pécseli Király Imre: Bevezetés a retorikába két könyvben. Anyanyelvápolók Szövetsége, Trezor Kiadó, Budapest, 2017.

Pomozi Péter – Karácsony Fanni: Magyar nyelvű otthon. Magyarország. Anyanyelvápolók Szövetsége, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2017.

Tari Lujza: Zenésznevek, családnevek. Gyurcsó István Alapítvány Könyvek, 69. Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet, Dunaszerdahely, 2016.

Wacha Imre: A szöveg és hangzása. Cikkek, tanulmányok a beszédről. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2017.

Tájékoztató az Édes Anyanyelvünk terjesztéséről

Lapunkat a postán lehet előfizetni. Az Anyanyelvápolók Szövetségének (ASZ) tagjai a lapot a tagdíjuk rendezését követő második hónaptól kezdve a megadott címükön fóliázott formában megkapják a megjelenés napján. A szerkesztőség visszamenőlegesen nem tudja biztosítani a lapot.

Az ASZ-tagdíjat átutalással kérjük rendezni az OTP-nél vezetett 11705008-20132015 számú bankszámlán. A tagdíj 2000, illetve 1500 Ft/év (tanuló, nyugdíjas). Belépési nyilatkozat letölthető a honlapunkról (www.anyanyelvapolo.hu). A beérkezett tagfelvételi kérelemről az elnökség két hónapon belül dönt, a tagság azonban csak a tagdíjfizetéssel együtt válik érvényessé, és csak addig tart, ameddig a tagdíjat fizetik. A tagsággal, tagdíjfizetéssel, lapterjesztéssel kapcsolatos ügyekben az ASZ irodavezetője és az ÉA szerkesztőségi titkára illetékes. Elérhetőségei: ea.szerkesztoseg@gmail.com. Cím: 1053 Bp., Károlyi u. 16.

Két szám között folyamatosan az ASZ honlapján találnak friss tudnivalókat, írott és képes beszámolókat szövetségünk életéről: www.anyanyelvápoló.hu. Elektronikus formában itt olvashatók az ÉA korábbi számai is.

A Manyszi webboltja (http://www.e-nyelv.hu/bolt/) vállalta az ÉA terjesztését és a rendelkezésre álló korábbi számok kiküldését. Az egyes számok ára 250 Ft, ám a webbolt kénytelen felszámítani a postaköltséget is.

Az ÉA szerkesztősége

A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a lap megjelenését megelőző 40. napig várjuk a rovatszerkesztő címén: balazsge@due.hu.

Kazinczy-verseny

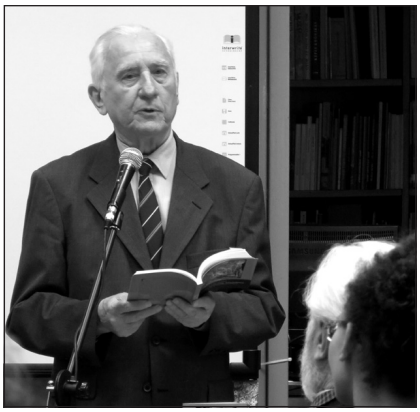

Kováts Dániel könyvbemutatója

Török Annamária egy versenyzővel

Grétsy László rovata

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az idei 1. számunkban közzétett rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Balról is, jobbról is, lefelé is! 1. Kelet – telek. 2. Akta – atka. 3. Lágy – Gyál. 4. Akkor – rokka. 5. Nád – dán. 6. Darázs – szárad. 7. Föd – döf. 8. Irány – nyári. 9. Lát – tál. 10. Mozi – izom. A balról jobbra olvasott szavak kezdőbetűiből ez a szó alakul ki: kalandfilm.

II. Vármegyék. 1. Arad. 2. Árva. 3. Bars. 4. Bereg. 5. Nyitra. 6. Sáros. 7. Szeben. 8. Ung.

III. Azonos anyagból! 1. Frázis – zsiráf. 2. Zseton – notesz. 3. Dzseki – kiszed. 4. Palánta – apátlan. 5. Zsilett – tisztel. 6. Vezetés – evészet. 7. Sérteget – rettegés. 8. Szekrény – kényszer. 9. Elszeret – leereszt.

IV. Szójátékos csattanó. Csupán a figyelmét szeretném felhívni, uram.

A sorsolásban való részvételhez szükséges 60 pontot elérő megfejtőink közül ezúttal a következőknek kedvezett a szerencse: Bedő Gabriella, Nagykanizsa, Teleki u. 5/A (8800); Döbröntei Dávid, Pápa, Vörösmarty M. u. 3. (8500); Gajdáné Boda Ágnes, Szegvár, Kontra u. 66. (6635); Huszár Lászlóné, Csákberény, Dózsa Gy. u. 18. (8073); Kőrösi Krisztina, Budapest, Zamárdi u. 6. fszt. 2. (1203); Makra Krisztina, Békéscsaba, Deák u. 6. (5600); Murvai Mónika, Csorvás, Gremsperger u. 74/1. (5920); Pavlyás István, Gyömrő, Akácfa sor 7. (2230); Papp Judit, Kaba, Mátyás király u. 24. (4183); Végh Gáborné, Szécsény, Lipthay Béla u. 35. (3170). Nyereményük Tótfalusi István Idegen szavak alapszótára című, a Tinta Könyvkiadónál megjelent művének egy-egy példánya. Gratulálunk a nyerteseknek, és köszönjük a megfejtőknek a rejtvényekre vonatkozó elismerő szavait.

A Pontozó új feladványai

I. Római számok előnyben. Köztudomású, hogy a római számokat az ábécé bizonyos nagybetűi segítségével jelöljük. Az I betű römaiszám-értéke 1, a V = 5, az X = 10, az L = 50, a C = 100, a D = 500, az M = 1000. Játékunkban nem vesszük figyelembe azt a bizonyos szubsztrakciós elvet, amelynek alapján pl. a IV értéke 4, a VI értéke ellenben 6, hanem mindegyik római számot saját magában értékeljük. Esetünkben a V + I meg az I + V számértéke egyaránt 6. Tíz meghatározást adunk. A megfejtése mindegyiknek egy olyan szó, amely római számokat is tartalmaz. Könnyítésül a bennük levő római számok összegét zárójelben is feltüntetjük. Ha olvasóink megoldása helyes, akkor a megfejtések első betűit összeolvasva egy gyakran emlegetett fogalomnak az elnevezésére bukkanhatnak. Minden megtalált szóért 2 pont, a lefelé elolvasható fogalomnévért 5 pont jár, összesen tehát 25!

1. Túláradó elismerés (1602): . . . . . .
2. Kis mitugrász (204): . . . . . .
3. Mesterséges radioaktív elem (1051): . . . . . .
4. Illatos kerti gyógynövény (605): . . . . . .
5. Ellentéteket összekapcsoló stílusalakzat (1011): . . . . . .
6. Félénk, nagyon érzékeny (2101): . . . . . .
7. Oszlopos tornác (1001): . . . . . .
8. Önsanyargató, szúrós öv (1252): . . . . . .
9. Aki mindenre ráér (2603): . . . . . .
10. Fém és higany ötvözete (2050): . . . . . .

II. Nyolcszor nyolc. Ha megfejtőink az alábbi meghatározásokra helyes válaszokat adnak, akkor a bal felső négyzetből kiindulva a jobb alsóig, majd a sorok megfelelő átrendezése után a jobb felsőből a bal alsóig egyaránt egy-egy olyan szót kapnak, amely egy sportágat, sporttevékenységet s egyúttal ahhoz szükséges kelléket is jelent. A helyes megoldásokért szavanként 1 pont, a két átlóból összeolvasott sportágak, illetve kellékek nevéért pedig egyenként 5 pont jár. A telitalálatos megfejtés értéke tehát 18 pont.

1. Jellem								
2. A tekejáték jellegzetes igéje								
3. A cukor hevítésének „eredménye”								
4. Két azonos testmozdulat!								
5. Paradicsom								
6. Ádám és Éva volt az első								
7. Dicséretes emberi tevékenység								
8. Körülhatárolt intézkedési jog								

III. Rejtőzködő bútorféleségek. Intarziajátékunkban ezúttal a meghatározásokra adott minden helyes válasz valamilyen bútor, lakberendezési tárgy, a lakásban található objektum nevét rejti magában. Mindegyik megfejtett szóért s a bennük rejtőző bútorféleség nevéért 1-1 pont jár, összesen tehát 20. A meghatározások az utóbbiak ábécérendjében követik egymást.

1. A hasfalnak alulról a csípőkig terjedő része:
2. Hírlapi írások, cikkek kivonatos ismertetése:
3. Meddő, hiábavaló (erőfeszítés):
4. Frigyre lépés:
5. Sok kvarcot tartalmazó kristályos kőzet:
6. Fehér ember az indián észjárás szerinti kifejezéssel:
7. Barlangjáról ismert Veszprém megyei város:
8. Egyetlen lövéssel leterít:
9. Könnyen becsapható, naiv (ember):
10. Ügyességi vagy szerencsejáték eszközeként használt gép:

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül a Házi humor című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtés 25 pontot ér.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 88 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy annak elérője részt vehessen a sorsolásban, s egy értékes könyv birtokosa lehessen. A feladványok megoldását **2017. szeptember 15-éig** szíveskedjenek eljuttatni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053) vagy a rovat vezetőjének ímélcímére: gretsyl@t-online.hu.

Minden olvasónak jó nyaralást és sikeres megfejtést kívánnak a feladványok készítői:

Gerley Imre (III.), Grétsy László (I.),
Láng Miklós (II.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

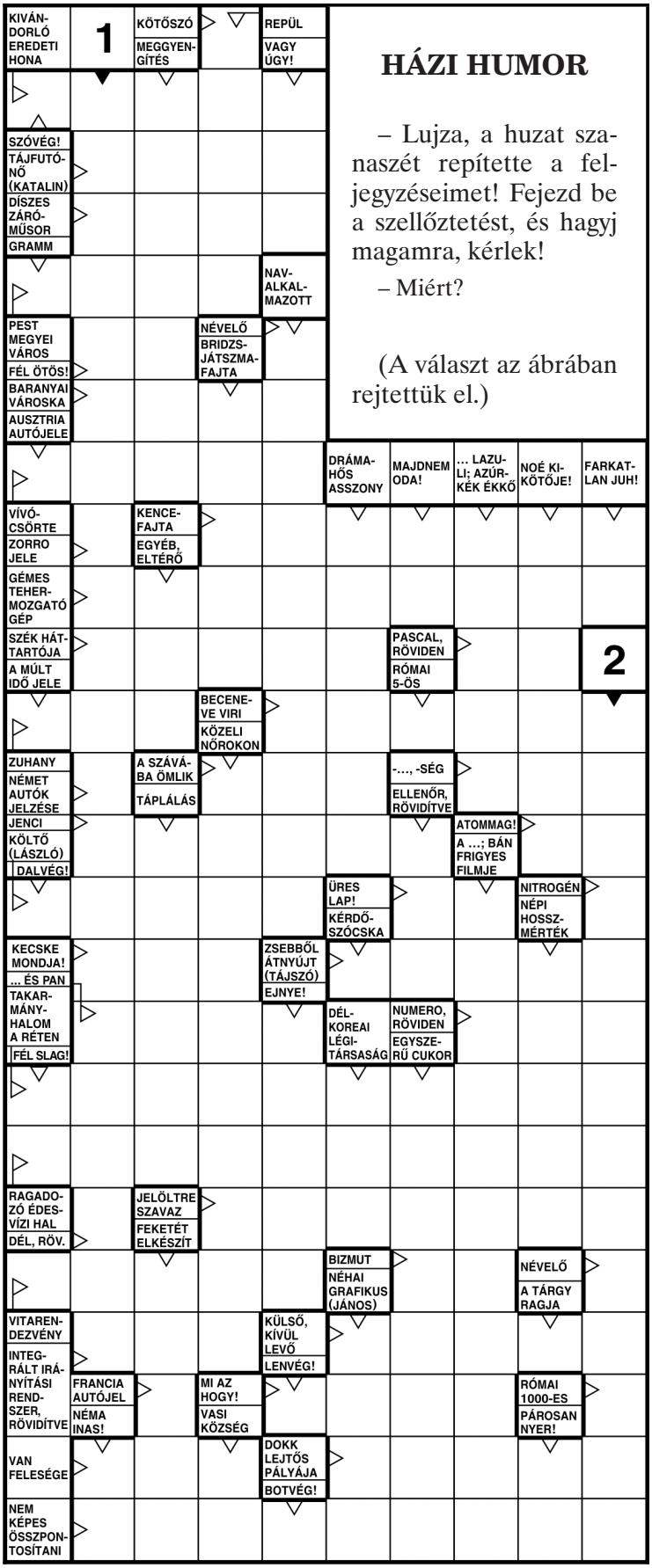

HÁZI HUMOR

– Lujza, a huzat szanaszét repítette a feljegyzéseimet! Fejezd be a szellőztetést, és hagyj magamra, kérlek!

– Miért?

(A választ az ábrában rejtettük el.)

Új szavak, kifejezések (95.)

Nem szótározott szavak tárháza

adóparadicsom – olyan (kisebb) ország, amely nagyon kedvező adózással csalogatja a befektetőket, a pénzüket elhelyezni kívánókat

aranyóra – a szülés utáni első, az édesanyával töltött óra (Petőfi Népe, 2017. 02. 28.)

buborékfólia, buborékos fólia – hajlékony, átlátszó műanyag fólia, amit főleg a törékeny áruk becsomagolására használnak. Magy.: levegővel töltött félgömbök (buborékok) párnázzák ki az árut. Más néven: *légpárnás fólia, pukkanós fólia*.

egoszörf – önmagunkkal kapcsolatos bejegyzések, utalások és linkek keresése az interneten. Magy.: „Egónk növelésén túl számos területen jöhet jól, ha tisztában vagyunk vele, mit tartalmaz a világháló a nevünk alatt, ha nincs is közvetlen összefüggés a publikált anyagok mennyisége és minősége, illetve a talált utalások száma között” (hvg.hu).

élőlánc – emberek alkotta kordon

kék bálna – egy állítólagos internetes játék és a folyományaként megfigyelhető jelenség, illetve internetes visszaélés-sorozat (angolul: Blue Whale); a név egyes bálnák öngyilkos viselkedésére utal

légpárnás fólia l. *buborékfólia*

madzagelv – nem hivatalos helyesírási szabály, amely arra vonatkozik, hogy egy szó helyesírása végig megváltozik például az *-i* képző hatására: *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye > szabolcs-szatmár-beregi*

médiapárt – olyan párt, amely főleg a médiában szerepel, de nincs jelentős társadalmi támogatottsága

önvezető autó – olyan autó, amely emberi beavatkozás nélkül, digitális technológiával képes közlekedni a közúti forgalomban (angol: autonomous car, driverless car, self-driving car, robotic car)

özönfaj – tájidegen faj, amely agresszíven és nagy tömegben terjed, elfoglalja a természetes élőhelyeket. Az *invazív faj*ra alkotott magyar kifejezés. (Kincses Kalendárium, 2017: 115)

parapark – akadálymentes játékokkal berendezett közösségi tér (Petőfi Népe, 2016. 12. 12.)

pukkanós fólia l. *buborékfólia*

rácuppan – rákattan vmire, rabja lesz vminek

rektel – tönkretesz, elgáncsol, szabotál (az angol *wreck* szóból)

ströpi – a *strandröplabda* szóra javasolt rövidítés

szénné rektel – nagyon (alaposan) tönkretesz

szénné trollkodik – nagy zavart kelt, tönkretesz

tabletes óra – olyan tanóra, amelyen szerepet kap a táblagép, a tablet

témapark – egy bizonyos tematika szerint kitalált és működtetett szórakoztató helyszín. Pl. reneszánsz élménybirtok, Bikal.

troll – a) az északi mitológiában: rosszindulatú lény, b) az internetes szlengben: olyan személy, aki provokatív, ingerlő módon a tárgyhoz nem tartozó üzenetekkel bombáz egy online közösséget

trollkodik – a) a virtuális kommunikációban (internetes fórumon, közösségi oldalon) szándékosan zavart kelt, b) gonoszkodik

utasmóló – repülőtéren a gépek megközelítését szolgáló (fedett) járda

zsúrpubi – elkapatott, elkényeztetett úrifiú, aki (jómódú) szüleitől mindent megkap, nem kell megküzdenie semmiért

Rovatunkban Holczer József gyűjtéséből is válogattunk. A rovat 1998–2015. közötti teljes anyaga megjelent az Új magyar szavak szótára című kiadványban (IKU-tár). Kapható: www.e-nyelv.hu/könyvesbolt.

B. G.
balazsge@due.hu

ELV•ÉSZLELETEK

Mi is az a perzsa szőnyeg?

Magyarországon a köztudatban gyűjtőfogalomként találkozhatunk ezzel a kifejezéssel, amelybe beletartoznak az afgán, a kaukázusi, a pakisztáni szőnyegek éppúgy, mint az iráni vagy éppen a Magyarországon készült békésszentandrási kézi csomózott szőnyegek.

modernizált termékek, így a fiatalabb generáció is egyre nagyobb arányban jelenik meg a [redacted] Szőnyegházban.

Nálunk éppúgy kedvük szerint válogathatnak az érdeklődők az otthonukhoz, környe-

A kérdésre ez volna a helyes válasz: Perzsiában, azaz Iránban gyártott, készített szőnyeg. A reklámcikk írója persze nem így érti, hanem a *perzsaszőnyeg* nevű szőnyegfajtára gondol. Ezt azonban egybe kell írni, mint a *svédszekrény*t vagy az *angolflastrom*ot.

összegyűjtött forrásait. A kép, amelyet felismerései alapján a Dél-Alföld legnagyobb városáról összeállít, olyan árnyalt, teljes és olyan életteli, mintha régtől fogva pontos tudásunk volna róla, hogy mi történt 1956 őszén a Tisza és a Maros találkozásánál álló, hírös városban. Személyekről szólván: mintha a szegediek forradalmának hősei és közreműködői ismeretlen ismerőseink volnának.

Eddig úgy tudtam, hogy a *hírös város:* Kecskemét (pl. Petőfi versében: „Hírös város az Aafődön Kecskemét"). Igaz, hogy ezt is éneklik: „Szeged híres város, Tápéval határos…" Ebben azonban nem *ö* van, hanem *e*. Döntsék el a néprajzosok, nyelvjáráskutatók! (Én egyik sem vagyok.)

Ez egy jó döntés volt!

Értsd: egy bizonyos üzlethálózat boltjában vásárolni. Az viszont nem volt jó döntés, hogy a reklámszöveg írója figyelmen kívül hagyja az *egy* határozatlan névelő idegenszerűségét. Ezt angolul, németül, franciául stb. valóban így kell mondani, magyarul azonban így: *Ez jó döntés volt!*

Borsos évforduló

Tematikus tárlattal tiszteleg az idén 110 éve született *Borsos Miklós* életműve előtt a KOGART Kiállítások Tihany. A Galéria ezen alkalomból összekapcsolja az állandó kiállításként működő Borsos emléktermet és időszaki kiállításainak helyet adó kiállítóterét, hogy át-

Borsos lehet valamilyen étel, átvitt értelemben számla vagy adoma. De évforduló? Tudjuk persze, hogy itt Borsos Miklósnak, a múlt század jeles képzőművészének a kiállításáról van szó. Vagyis: *Borsos-évforduló*, kötőjellel. A Borsos emléktermet is inkább így írnám: *Borsos-emléktere*rem, mivel ez is jelöletlen birtokviszonyt tartalmaz.

A viszonylag nagy, 30 fős expedíció tagjainak nagy része ausztrál egyetemek természettudományi karjainak ígéretes és érdeklődő hallgatóiból állt, de volt

Az embernek vannak *karjai*, az egyetemnek csak *karai*. Szerintem ez a szóhasadás (pontosabban: szóalakhasadás) már elég végleges ahhoz, hogy egy ismeretterjesztő cikkben tekintettel legyünk rá.

EZEN A NAPON…

A 20. század táncos filmjeinek meghatározó egyénisége, aki energetikusságáról, atletikus táncstílusáról, jóképűségéről és a filmekben alakított szerethető és kedvelt karaktereiről volt ismert. Habár ma valószínűleg mindenki az Ének az esőben című filmben nyújtott alakítása miatt ismeri, ezenkívül személyisége fontos meghatározója volt

Gene Kelly amerikai filmszínész, táncos-komikus nem *energetikus* volt (ez főnév, és jelentése 'az energiaellátásért felelős szakember'), hanem *energikus* (ez melléknév, azaz 'lendületes'). Tudom, hogy ez csak elírás, mégsem mindegy!

Az adatokat gyűjtötte és kommentálta: K. G.

9 770139 045005 17003